

Η ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ
ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΑΓΩΓΕΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ
ΓΙΑ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΜΟΝΟΠΩΛΙΑΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚ

Εμμανουέλα Ν. Τρούλη*

1. Εισαγωγή

Στις 2 Απριλίου 2008, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε τη Λευκή Βίβλο σχετικά με τις αγωγές αποζημίωσης για παραβίαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας της ΕΚ¹, σε συνέχεια της δημόσιας διαβούλευσης² η οποία ακολούθησε τη δημοσίευση της Πράσινης Βίβλου της 19 Δεκεμβρίου, 2005³ με τον ίδιο τίτλο. Στη Λευκή Βίβλο, η Επιτροπή εκφράζει την ικανοποίησή της «για την επιτυχία της Πράσινης Βίβλου να αφυπνίσει τους ευρωπαϊούς πολίτες για το δικαίωμα αποζημίωσης των θυμάτων των παραβάσεων της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας και τις δυσκολίες που αυτά αντιμετωπίζουν όταν επιχειρούν να προασπίσουν τα δικαιώματά τους»⁴ και επαναλαμβάνει τη δέσμευσή της για τη δημιουργία «ενός αποτελεσματικού συστήματος αγωγών αποζημίωσης για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας στην Ευρώπη»⁵.

Για το σκοπό αυτό, και αφού η Πράσινη Βίβλος «προσδιόρισε τα σημαντικότερα εμπόδια» για την επιτυχία των σχετικών αξιώσεων⁶ και «παρέθεσε μια σειρά από

---

* Dr. Juris (LMU, Μόναχο), LL.M. (Columbia, Νέα Υόρκη), Δικηγόρος Αθηνών και Νέας Υόρκης, Προϊσταμένη Τμήματος Νομικών Υπηρεσιών της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού της Επιτροπής Ανταγωνισμού. Οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν είναι αυστηρά προσωπικές.

1. COM(2008) 165 τελικό (εφεξής, η «Λευκή Βίβλος»).

2. Η οποία ολοκληρώθηκε στις 21 Απριλίου, 2006, βλ. Έγγραφο Εργασίας των Υπηρεσιών της Επιτροπής (το κείμενο μόνο στα αγγλικά: Commission Staff Working Paper accompanying the White Paper on Damages Actions for breach of the EC antitrust rules, 2.4.2008, SEC(2008) 404) (εφεξής «Έγγραφο Εργασίας»), παρ. 2.

3. COM(2005) 672 τελικό, εφεξής «Πράσινη Βίβλος». Η Πράσινη Βίβλος συνοδευόταν επίσης από το Έγγραφο Εργασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (το κείμενο μόνο στα αγγλικά, γαλλικά και γερμανικά: Commission Staff Working Paper - Annex to the Green Paper Damages actions for breach of the EC antitrust rules, SEC(2005) 1732), (εφεξής «Παράρτημα Πράσινης Βίβλου»).

4. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 2.

5. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 4.

6. Για τις αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας (των διατάξεων του νόμου 703/77 αλλά και των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ, πλέον 101 και 102 ΣΛΕΕ μετά την 1.12.2009, ημερομηνία που τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη της Λισαβόνας) στην Ελλάδα, βλ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ο ρόλος των αγωγών αποζημίωσης στην καταπολέμηση των αντιανταγωνιστικών πρακτικών, ΔΕΕ 2008, 394 επ. (εφεξής: «ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ο ρόλος των αγωγών αποζημίωσης»), ΔΕΛΗΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Αξιώσεις αποζημίωσης καταναλωτών λόγω παράβασης του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού, σελ. 427 επ. (εφεξής: ΔΕΛΗΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, «Αξιώσεις αποζημίωσης»), στο συλλ. τόμο υπό την επιμέλεια

εναλλακτικές προτάσεις» προς συζήτηση⁷, η Λευκή Βίβλος⁸ προχωρά στο επόμενο βήμα προτείνοντας στα κράτη - μέλη την υιοθέτηση συγκεκριμένων μέτρων σχετικά με κάποιες από τις βασικές δυσκολίες ικανοποίησης των αξιώσεων αυτών, όπως την πρόσβαση στις αποδείξεις, την απόδειξη της παράβασης, τον προσδιορισμό της έκτασης της ζημίας κτλ.⁹

Προς επίρρωση των προτάσεων που περιέχονται στη Λευκή Βίβλο η Επιτροπή παραπέμπει στο συνοδευτικό Έγγραφο Εκτίμησης Επιπτώσεων¹⁰, για την πρόβλεψη και αξιολόγηση των οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων των προτεινόμενων μέτρων και της αύξησης των αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας¹¹. Στο πλαίσιο αυτό, μάλιστα, η Επιτροπή διευκρινίζει μεν ότι πρωταρχικός στόχος της Λευκής Βίβλου είναι η βελτίωση της νομικής θέσης των θυμάτων των παραβάσεων της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, υπογραμμίζει δε ότι ένα αποτελεσματικό σύστημα αποζημίωσης των ζημιωθέντων λειτουργεί και ως εργαλείο επιβολής της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας

των ΚΟΚΚΟΡΗ/ΛΙΑΝΟΥ: Η μεταρρύθμιση του ευρωπαϊκού και ελληνικού δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008, ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, Απαίτηση αποζημίωσης κατά το ελληνικό δίκαιο για παράβαση των άρθρων 85, 86 ΣυνθΕΟΚ, ΕΕΝ 1986, 229 επ. (εφεξής: «ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, Απαίτηση αποζημίωσης»), ΚΟΥΤΣΟΥΚΗ, Οι ιδιωτικοί δικαίου έννομες συνέπειες της παράβασης των άρθρων 85 και 86 ΣυνθΕΚ, ΕυΒ 1991, 339 επ., ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ Η εφαρμογή των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ από την Επιτροπή, τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού και τα δικαστήρια, Σάκκουλας Αθήνα - Κομοτηνή 2005, ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, Αστική ευθύνη για παραβάσεις του Κοινοτικού Δικαίου του Ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009 (εφεξής: «ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, Αστική ευθύνη»), ΤΖΑΚΑ, Αξιώσεις αποζημίωσης λόγω παράβασης του Κοινοτικού Δικαίου Ανταγωνισμού υπό το φως της Νομολογίας *Courage κατά Crehan*, ΔΕΕ 2006, 42 επ. (εφεξής: «ΤΖΑΚΑ, Αξιώσεις αποζημίωσης»), ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος για τις αγωγές αποζημίωσης για παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων της ΕΚ, Ευρωπαϊών Πολιτεία 2007, 929 επ. (εφεξής «ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος»). Βλ. και τις παρατηρήσεις του Ελληνικού Υπουργείου Δικαιοσύνης με τίτλο «Γενικές Παρατηρήσεις σε θέματα Ουσιαστικού και Δικονομικού Δικαίου» (εφεξής «Γενικές Παρατηρήσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης») διαθέσιμες στην ιστοσελίδα: <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/files_green_paper_comments/hellenic_republic_ministry_of_justice_el.pdf>.

7. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 1. Βλ. επίσης Πράσινη Βίβλο, ό.π. αρ. υπ. 3, παρ. 1.3 επ., σελ. 4 επ.

8. Ότι ο όρος «Λευκή Βίβλος» χαρακτηρίζει στην κοινοτική πρακτική κείμενο με συγκεκριμένες προτάσεις για κοινοτική δράση ως «προοίμιο» στην κοινοτική νομοθεσία που θα ακολουθήσει, βλ. ASSIMAKIS P. KOMNINOS, The EU White Paper for damages actions: A first appraisal, *Concurrences*, No. 2, 2008 84 (εφεξής «KOMNINOS, A first appraisal»).

9. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 22.

10. Βλ. Έγγραφο Εκτίμησης Επιπτώσεων (το κείμενο μόνο στα αγγλικά: Accompanying document to the White Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules - Impact Assessment SEC (2008) 405) (εφεξής «Έγγραφο Εκτίμησης Επιπτώσεων»).

11. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 23.

με αποτρεπτικό χαρακτήρα¹².

Με στόχο, πάντως, να προλάβει σχετική κριτική¹³, η Επιτροπή τονίζει ότι η κύρια ευθύνη για την επιβολή της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας παραμένει στους δημόσιους φορείς και ότι το σύστημα επιβολής των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ, πλέον 101 και 103 ΣΛΕΕ, από ιδιωτικούς φορείς μέσω αγωγών αποζημίωσης σκοπό έχει να λειτουργήσει συμπληρωματικά¹⁴. Στο πλαίσιο, πιθανότητα, άλλης μιας προσπάθειας να αντιπαρέλθει τυχόν κριτική, στη συγκεκριμένη περίπτωση ότι το σύστημα που προτείνεται είναι αμερικανικής εμπνεύσεως¹⁵, η Επιτροπή σπεύδει επίσης να ξεκαθαρίσει, και μάλιστα, σχετικά πειστικά¹⁶, ότι οι προτεινόμενες επιλογές «συνίστανται [...] σε ισόρροπα μέτρα που έχουν τις ρίζες τους στην ευρωπαϊκή νομική παιδεία και τις ευρωπαϊκές νομικές παραδόσεις»¹⁷.

Όπως η Πράσινη¹⁸, έτσι και η Λευκή Βίβλος έγινε γρήγορα αντικείμενο

12. Βλ. Λευκή Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 1.2 σελ. 3, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. 2, παρ. 14 επ. Έτσι και η Πράσινη Βίβλος, βλ. ό.π. υπ. αρ. 3, σελ. 3, Παράρτημα της Πράσινης Βίβλου ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 4-6. Βλ. επίσης CHRISTIAN DIEMER, The Green Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules, *European Competition Law Review (ECLR)* 2006, 309, 311 επ. (εφεξής «DIEMER, The Green Paper»), DONNCADH WOODS/AILSA SINCLAIR/DAVID ASHTON, Private enforcement of Community competition law: modernization and the road ahead, *Competition Policy Newsletter*, 2004, 31, 32. Γενικά για τους σκοπούς της εφαρμογής της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας βλ. και WOUTER P.J. WILS, Should Private Antitrust Enforcement Be Encouraged in Europe? *World Competition* 2003, 473, 478 επ. (εφεξής «WILS, Private Antitrust Enforcement»)

13. Βλ. ενδεικτικά WILS, *Private Antitrust Enforcement*, ό.π. υπ. αρ. 12, σελ. 473 επ.

14. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 1.2, σελ. 4, Έγγραφο εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 18 επ. Βλ. και Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009 σχετικά με τη Λευκή Βίβλο για τις αγωγές αποζημίωσης για παραβίαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας της ΕΚ (2008/2154 (INI)), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου, <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0187+0+DOC+XML+V0//EL>>, εισαγωγική παρατήρηση Η. Ότι πάντως η καλύτερη εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού επιτυγχάνεται με την παράλληλη λειτουργία ενός συστήματος αποζημίωσης των ζημιωθέντων, βλ. και MASSIMO MOTTA, On Cartel Deterrence and Fines in the European Union, *ECLR* 2008, 209, 216.

15. Βλ. σχετικά και JOHN S. MARTIN, Private antitrust litigation in Europe: what fence is high enough to keep out the US litigation cowboy? *ECLR* 2007, 2 επ. Πρβλ. και ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ο ρόλος των αγωγών αποζημίωσης, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 394 επ.

16. Βλ. και KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 86, ο οποίος σημειώνει ότι η δήλωση αυτή της Επιτροπής είναι ακριβής με την έννοια ότι η Λευκή Βίβλος δεν προέκρινε προτάσεις για την εισαγωγή «τιμωρητικής» αποζημίωσης, «ορι-out» συλλογικές αγωγές, δικηγορικές αμοιβές ως ποσοστό της αποζημίωσης κτλ.

17. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 1.2, σελ. 4. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 16.

18. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 2, RAINER BECKER/NICOLAS BESSOT/EDDY DE SMIJTER, The White Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules, *Competition Policy Newsletter*, 2008, 4. Σχετικά με την Πράσινη Βίβλο βλ. από την ελληνική αρθρογραφία βλ.

εκτεταμένης συζήτησης και πολυάριθμων αναλύσεων¹⁹. Η παρούσα μελέτη στοχεύει στην κριτική παρουσίαση των προτάσεων της Λευκής Βίβλου καθώς και στη συνέχιση του διαλόγου που διεξάγεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις των εθνικών δικαίων²⁰ που είναι αναγκαίες για την ανάπτυξη των εν

ΔΕΛΗΚΟΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Αξιώσεις αποζημίωσης, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 431 επ., ΤΖΑΚΑ, Αξιώσεις αποζημίωσης, ό.π. υπ. αρ. 6, ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6. Από την εκτεταμένη αλλοδαπή βιβλιογραφία βλ. ενδεικτικά: JÜRGEN BASEDOF (ΕΚΔ.), Private Enforcement of EC Competition Law (2007), FRIEDRICH WENZEL BULST, Private Antitrust Enforcement at a Roundabout, European Business Organization Law Review 2006, 725 επ. (εφεξής «BULST, Private Antitrust Enforcement»), DIEMER, The Green Paper, ό.π. υπ. αρ. 12, σελ. 309 επ., DONNCADH WOODS/AILSA SINCLAIR/DAVID ASHTON, ό.π. υπ. αρ. 12, σελ. 31 επ., NORMAN HÖLZEL, Kartellrechtlicher Individualrechtsschutz im Umbruch - Neue Impulse durch Grünbuch und Zementkartell, Beiträge zum Transnationalen Wirtschaftsrecht 2007, Τόμος 65, 1 ff., διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <www.wirtschaftsrecht.uni-halle.de>, THOMAS LÜBBIG/MIRIAM LE BELL, Die Reform des Zivilprozesses in Kartellsachen, Wettbewerb in Recht und Praxis (WRP) 2006, 1209 επ. Βλ. επίσης τον μεγάλο αριθμό σχόλια που υπεβλήθησαν κατά το στάδιο της διαβούλευσης που ακολούθησε την έκδοση της Πράσινης Βίβλου, διαθέσιμα στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/green_paper_comments.html>.

19. Βλ. ενδεικτικά από την αλλοδαπή βιβλιογραφία FRIEDRICH WENZEL BULST, Of Arms and Armour - The European Commission's White Paper on Damages Actions for Breach of EC Antitrust Law (εφεξής «BULST, Of Arms and Armour»), Bucerius Law Journal, No. 2, 2008, 81 επ., KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 84 επ., JEROEN S. KORTMANN/CHRISTOF R.A. SWAAK, The EC White Paper on Antitrust Damage Actions: Why the Member States are Right to be Less than Enthusiastic, ECLR 2009, 340 επ., MARIO HILGENFELD, Private Antitrust Enforcement: Towards a Harmonized European Model or a «Patchwork» of Various Member State's Rules, International Trade Law & Regulation, 2008, 39 επ. (εφεξής «HILGENFELD, Private Antitrust Enforcement»). Τις απόψεις τους για τη Λευκή Βίβλο εξέφρασαν επίσης μια σειρά από φορείς στο πλαίσιο διαδικασίας διαβούλευσης η οποία διήρκεσε έως τις 15 Ιουλίου 2008. Τα πολυάριθμα αυτά σχόλια είναι διαθέσιμα στην παρακάτω διεύθυνση της ιστοσελίδας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments.html>.

20. Για τις δυσκολίες που προκύπτουν στην Ελλάδα σχετικά με τις εν λόγω αγωγές βλ. AIDA ECONOMOY/ΕΦΤΗΜΙΟΣ BOURTZALAS, National Report Greece, Έκθεση της Ελλάδας στο πλαίσιο της συγκριτικής μελέτης που ανέθεσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο δικηγορικό γραφείο Ashurst για τις συνθήκες έγερσης αγωγών αποζημίωσης σε περιπτώσεις παραβάσεων των ευρωπαϊκών κανόνων προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού (βλ. σχετικά κατωτέρω υπ. αρ. 39), διαθέσιμη στην ιστοσελίδα

<http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/national_reports/greece_en.pdf>, LIA ATHANASIOU, Report Greece, σελ. 407, 409 επ. στο συλλ. τόμο υπό την επιμέλεια THOMAS MÖLLER/ANDREAS HEINEMANN, The Enforcement of Competition Law in Europe, Cambridge University Press, Cambridge 2007. Βλ. επίσης ΜΑΣΤΡΟΜΑΝΩΛΗ, Μέσα αποκατάστασης στρεβλώσεων του ανταγωνισμού από παραβάσεις των άρθρων 81 και 82 στα πλαίσια παράλληλων διαδικασιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σελ. 29, 112 επ. στο συλλ. τόμο υπό την επιμέλεια των ΚΟΚΚΟΡΗ/ΛΙΑΝΟΥ, Η Μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008. Βλ. σχετικά και βιβλιογραφία ανωτέρω υπ. αρ. 6. Βλ. επίσης τα λιγοστά

λόγω αξιώσεων.

2. Τα προτεινόμενα μέτρα και οι επιλογές πολιτικής της Λευκής Βίβλου

2.1. Έννομο συμφέρον: έμμεσοι αγοραστές και συλλογική προσφυγή

Ένα από τα πρώτα ζητήματα που αντιμετωπίζει το δικαστήριο στις αγωγές αποζημίωσης για παραβίαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας αφορά στο ποιος έχει δικαίωμα να εγείρει τέτοια αξίωση²¹. Βεβαίως, ως προς τους άμεσους αγοραστές²² και τους ανταγωνιστές του παραβάτη της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας δεν υπάρχουν αμφισβητήσεις. Οι δυσκολίες επικεντρώνονται στην αναγνώριση δικαιώματος άσκησης των σχετικών αξιώσεων για τους έμμεσους²³ αγοραστές, δηλαδή τους αγοραστές που δεν είχαν άμεση δΟΣΟΛΗΨΙΑ με το δράστη της παράβασης, αλλά οι οποίοι υπέστησαν ζημία λόγω της μετακύλισης σε αυτούς της επιπλέον –παράνομης– επιβάρυνσης μέσω της αλυσίδας διανομής. Την αναγνώριση του δικαιώματος αυτού προτείνει η Λευκή Βίβλος²⁴, με βάση την αρχή της πλήρους αποζημίωσης και το

παραδείγματα από την ελληνική νομολογία όπου έστω τέθηκε το θέμα της δυνατότητας αξίωσης αποζημίωσης από παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας: ΑΠ 1554/2008 (Α δημοσίευση ΝΟΜΟΣ), ΑΠ 2/1989, ΕΕΔ 1989, 657 = ΝοΒ 1990, 437 = Δ/νη 1989, 747 = ΑρχΝ 1989, 148 (βλ. γνώμη της μειοψηφίας), Εφαθ 6664/2007, Δ/νη 2008, 1463, Εφαθ 2093/2006, ΔΕΕ 2006, 757, Εφαθ 8843/2004, Δ/νη 2006, 543 (και η ΠΠραθ 609/2003, ΕΕμπΔ 2003, 419 που αφορούσε την ίδια υπόθεση των ιδιοκτητών φαρμακαποθηκών κατά της εταιρίας Glaxo, πρωτόδικα), ΕφΠατρ. 18/2002, ΔΕΕ 2003, 524 = ΕπιθΕΔ 2004, 432 με παρατηρήσεις ΚΟΥΤΣΟΥΚΗ. Αν και στις περισσότερες από τις παραπάνω αποφάσεις αναγνωρίστηκε η δυνατότητα αυτή, δεν διαπιστώθηκε πουθενά παράβαση των διατάξεων του ν. 703/77 και έτσι δεν επιδικάστηκε αποζημίωση. Βλ. και Εφαθ 6042/2002, ΔΕΕ 2003 282 όπου αναγνωρίζεται καταρχήν το δικαίωμα αποζημίωσης αλλά το αίτημα αφορά στην υποχρεωτική κατάρτιση σύμβασης (και πάλι για την προμήθεια φαρμάκων σε φαρμακαποθήκη). Βλ. σχετικά και Εφαθ 1565/2006, ΔΕΕ 2006, 762 (μη οριστική λόγω αποστολής ερωτήματος στο ΔΕΚ).

21. Βλ. BULST, Of Arms and Armour, ό.α. υπ. αρ. 19, σελ. 82.

22. Η πωλητές σε καρτέλ αγοραστών ή σε εταιρία με δεσπόζουσα θέση που αγοράζει υπερβολικά φτηνά λόγω κατάχρησης της θέσης της, βλ. BULST, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 82.

23. Στο Έγγραφο Εργασίας επισημαίνεται ότι σύμφωνα με το κοινοτικό κεκτημένο οι εθνικές νομοθεσίες δεν επιτρέπεται να αρνούνται την ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου σε τέτοιες αξιώσεις για το λόγο ότι η ζημία επήλθε έμμεσα, βλ. ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 37.

24. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.1, σελ. 4. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 27. Το ζήτημα της αναγνώρισης ή όχι δικαιώματος έγερσης αγωγής στον έμμεσο αγοραστή είχε τεθεί προς συζήτηση στην Πράσινη Βίβλο σε συνδυασμό με το παραδεκτό ή όχι της ένστασης μετακύλισης, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 2.4. Βλ. και Παράρτημα Πράσινης Βίβλου, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 159 επ. όπου παρουσιάζονται οι δυσκολίες υπολογισμού του μετακυλιόμενου κόστους π.χ. από το καρτέλ προμηθευτών μιας πρώτης ύλης, η οποία κατόπιν πωλείται σε μεταποιητές, και μετά σε συσκευαστές, οι οποίοι και προμηθεύουν με τη σειρά τους τα καταστήματα στα οποία θα πωληθεί το τελικό προϊόν. Βλ. Σχετικά και παρακάτω υπό παρ. 2.6 (για την ένσταση μετακύλισης). Βλ. και EMILY CLARK/MAT HUGHES/DAVID WIRTH, Study on the conditions of claims for damages in case of infringement of EC competition rules, Analysis of economic models for the calculation of damages, Βρυξέλλες (31 Αυγούστου 2004) (εφεξής: η «Οικονομική Μελέτη»), του δικηγορικού γραφείου Ashurst, Μέρος I,

κοινοτικό κεκτημένο για το δικαίωμα σε αποζημίωση κάθε υποκειμένου δικαίου που υπέστη ζημία από παραβάσεις των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ²⁵, πλέον 101 και 103 ΣΛΕΕ.

Η ορθή²⁶ αυτή επιλογή καθιστά με τη σειρά της αναγκαία την εισαγωγή ενός μηχανισμού συλλογικών προσφυγών²⁷, το οποίο θα δίνει τη δυνατότητα στους έμμεσους αγοραστές να εγείρουν ομαδικά²⁸ αξιώσεις αποζημίωσης προς αποκατάσταση της ζημίας τους. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή προτείνει την εισαγωγή δύο συμπληρωματικών μηχανισμών συλλογικής προσφυγής: τις αγωγές μέσω εκπροσώπων και τις «κατ' επιλογήν» («opt-in») συλλογικές αγωγές²⁹.

Συγκεκριμένα, οι αγωγές μέσω εκπροσώπων προτείνεται να ασκούνται από «νομιμοποιούμενους φορείς όπως ενώσεις καταναλωτών, κρατικούς φορείς ή εμπορικούς συλλόγους για λογαριασμό θυμάτων που είναι ήδη γνωστά ή που, σε μάλλον περιορισμένες περιπτώσεις, μπορεί να καταστούν γνωστά στο μέλλον»³⁰.

σελ. 30, υποσημείωση 78, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα

http://ec.europa.eu/comm/competition/cartels/studies/economic_clean_en.pdf.

25. Βλ. Υποθέσεις C-453/99 *Courage and Crehan* [2001] ECR I-6297 και τις συνεκδικασθείσες C-295/04 έως C-298/04 *Manfredi* [2006] ECR I-6619. Βλ. και Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 1.1, σελ. 2, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 33 επ. Πρβλ. πάντως ALLEN & OVERY, Response to the European Commission's White Paper to Damages Actions for Breach of the EC antitrust rules (εφεξής "ALLEN & OVERY RESPONSE"), σελ. 2, παρ. 12 (με την άποψη ότι οι αποφάσεις αυτές αφορούν μόνο σχέση μεταξύ μερών σύμβασης και δεν επεκτείνονται σε έμμεσους αγοραστές) διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments/alov_en.pdf>.

26. Βλ. ενδεικτικά και ALLEN & OVERY RESPONSE, ό.π. υπ. αρ. 26, σελ. 2, παρ. 12, ASSOCIATION OF EUROPEAN COMPETITION LAW JUDGES, Comments on the Commission's White Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules (εφεξής "AECLJ COMMENTS"), σελ. 2, παρ. 5, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments/judges_en.pdf, ΚΟΜΝΙΝΟΣ, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 87. Βλ. και BULST, Of Arms and Armour, ό.α. υπ. αρ. 19, σελ. 83, ο οποίος παρατηρεί ότι η απόπειρα του Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου των ΗΠΑ με την απόφαση *Illinois Brick* να λύσει το πρόβλημα της ένστασης μετακύλισης αποκλείοντας τους έμμεσους αγοραστές από το δικαίωμα άσκησης αγωγής απέτυχε. Για την απόφαση αυτή στα ελληνικά βλ. και ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 950, υποσημείωση 109.

27. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.1, σελ. 4, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 24 επ.

28. Γενικά για τις δυσκολίες που παρουσιάζουν οι αγωγές με μεγάλο αριθμό ζημιωθέντων βλ. ΜΑΝΙΩΤΗ, Αστικό αδίκημα με μεγάλο αριθμό ζημιωθέντων - Μερικά δικονομικά ζητήματα, ΕΠολΔ 2008, 312 επ.

29. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.1, σελ. 5, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 48 επ.

30. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.1, σελ. 5, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 49 επ. Σχετικά με τη δυνατότητα εκπροσώπησης θυμάτων που δεν είναι ήδη γνωστά αλλά «μπορούν να καταστούν γνωστά στο μέλλον», βλ. RAINER BECKER/NICOLAS BESSOT/EDDY DE SMIJTER, The White Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules, Competition Policy Newsletter, 2, 2008, 4, 7, σύμφωνα με τους οποίους η δυνατότητα αυτή αφορά ιδιαίτερα περιπτώσεις, στις οποίες ενόψει

Σχετικά με το ζήτημα του προσδιορισμού των «νομιμοποιούμενων φορέων», η Λευκή Βίβλος προτείνει αυτό να γίνεται είτε «*επίσημα εκ των προτέρων*», είτε αυτοί να «*καθορίζονται από ένα κράτος - μέλος για μια συγκεκριμένη παραβίαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας με σκοπό να ασκήσουν αγωγή για λογαριασμό ορισμένων ή όλων των μελών τους*»³¹. Επειδή, μάλιστα, οι παραβάσεις των αντιμονοπωλιακών κανόνων μπορούν να ζημιώσουν πρόσωπα που κατοικούν σε περισσότερες από μία χώρες και το δικαστήριο του κράτους - μέλους που έχει αρμοδιότητα να δικάσει μια τέτοια αξίωση μπορεί να είναι διαφορετικό από αυτό του φορέα που προτίθεται να ασκήσει την αξίωση, η Επιτροπή προτείνει ο φορέας ο οποίος έχει νομιμοποιηθεί (είτε γενικά και εκ των προτέρων είτε *ad hoc*) για την έγερση της αξίωσης σε ένα κράτος - μέλος, να νομιμοποιείται αυτόματα σε όλα τα κράτη - μέλη για την αντίστοιχη αξίωση³².

Όσον αφορά, πάντως, τη λειτουργία των «αγωγών μέσω αντιπροσώπων»³³, παρά το γεγονός της απουσίας σχετικής διευκρίνισης, μια προσεκτική ανάγνωση του Εγγράφου Εργασίας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι προτείνεται στα κράτη - μέλη η θέσπιση δυνατότητας έγερσης αγωγής εκ μέρους δύο ή περισσότερων προσώπων όχι από τα πρόσωπα αυτά αλλά από κάποιον εκπρόσωπό τους³⁴ και όχι η υιοθέτηση ενός συστήματος όπου το δικαστήριο θα εκδικάζει μια αντιπροσωπευτική αγωγή το αποτέλεσμα της οποίας θα δεσμεύει όλες τις αντίστοιχες αξιώσεις³⁵ (όπως

της ελάχιστης ατομικής ζημίας των θυμάτων και της δυσκολίας διανομής του ποσού της αποζημίωσης, αυτή θα μπορεί να επιδικάζεται όχι στους άμεσα ζημιωθέντες, αλλά σύμφωνα με την αρχή «*cy près*» υπέρ σχετικού σκοπού. Για την αρχή αυτή βλ. ενδεικτικά: STEWART R. SHEPHERD, *Damage Distribution in Class Actions: The Cy Pres Remedy*, University of Chicago Law Review (39) 1972, 448 επ.

31. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.1, σελ. 5, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 51 επ.

32. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 55. Η Επιτροπή φαίνεται να προβλέπει σε μια αυτόματη αναγνώριση των σχετικών φορέων. Αντίθετος μάλλον KOMNINOS, *A first appraisal*, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 87 επ. σύμφωνα με τον οποίο η αμοιβαία αναγνώριση των αναγνωρισμένων ή νομιμοποιημένων φορέων των κρατών - μελών μπορεί να δημιουργήσει δυσκολίες οι οποίες θα πρέπει να λυθούν με την υιοθέτηση οδηγίας που να προβλέπει τις προϋποθέσεις αυτής της αναγνώρισης.

33. Για τις εξαιρετικές περιπτώσεις που το ελληνικό δίκαιο προβλέπει δικαίωμα έγερσης αγωγής σε πρόσωπο άλλο από τον ζημιωθέντα ή εμπλεκόμενο στην υπό την κρίση του δικαστηρίου έννομη σχέση βλ. DIMITRIS N. MANIOTIS, *Mass Torts: Some Procedural Aspects*, *Revue Hellénique de Droit International*, 1994, 99 επ.

34. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 49.

35. Βλ. και Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009 σχετικά με τη Λευκή Βίβλο για τις αγωγές αποζημίωσης για παραβίαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας ό.π. υπ. αρ. 14, εισαγωγική παρατήρηση Ε: «*Λαμβάνοντας υπ' όψη ότι κάθε πρόταση σχετικά με την καθιέρωση μηχανισμών συλλογικής προσφυγής για παραβίαση των κοινοτικών κανόνων ανταγωνισμού θα έπρεπε να συνοδεύει και όχι να υποκαθιστά εναλλακτικές μορφές προστασίας που ήδη υφίστανται σε ορισμένα κράτη - μέλη (βλ. π.χ τις αγωγές μέσω αντιπροσώπου και τις αποκαλούμενες *test cases* - υποθέσεις που δημιουργούν προηγούμενο)*».

προβλέπεται σε κάποιες έννομες τάξεις).

Σχετικά δε με το δύσκολο ζήτημα της διανομής του ποσού της αποζημίωσης³⁶, το οποίο θα καταβληθεί αρχικά στους εκπρόσωπους - φορείς, η Επιτροπή αρκείται στο να εκφράσει την επιθυμία της για διανομή στους αντιπροσωπευόμενους - ζημιωθέντες, ενώ παράλληλα αναφέρεται σαν πιθανότητα η αποζημίωση «να καταβάλεται σε σχετικούς φορείς ή να χρησιμοποιείται για σχετικούς σκοπούς»³⁷.

Καθώς, ωστόσο, «οι νομιμοποιούμενοι φορείς δε θα είναι σε θέση ούτε θα επιθυμούν να αναλάβουν την υπεράσπιση κάθε αξίωσης προς αποζημίωση», η πρόβλεψη για «κατ' επιλογήν συλλογικές αγωγές» θα δίνει τη δυνατότητα στα θύματα «να συνδυάσουν τις ατομικές τους αξιώσεις [...] σε μία μόνο αγωγή», εφόσον το «αποφασίσουν ρητά»³⁸. Με τη θέση αυτή, η Επιτροπή προτείνει στα κράτη - μέλη την υιοθέτηση του συστήματος συλλογικής αγωγής γνωστό ως «opt-in» σε αντίθεση με το λεγόμενο «opt-out», το οποίο ουσιαστικά περιέχει στοιχεία συστήματος σώρευσης αξιώσεων αλλά και αντιπροσωπευτικής αγωγής³⁹. Στην επιλογή αυτή, καταλήγει η Επιτροπή, παρά τα σημαντικά πλεονεκτήματα από πλευράς αποτελεσματικότητας του συστήματος «opt-out»⁴⁰ ώστε να αποφευχθούν, όπως αναφέρει η ίδια, περιστατικά καταχρήσεων, τα οποία έχουν εμφανιστεί σε άλλες έννομες τάξεις⁴¹ και προκαλούνται από τη σύγκρουση συμφερόντων των

36. Βλ. σχετικά και ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 950 επ.

37. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 56. Πρόκειται για την αποζημίωση «cy près», βλ. ενδεικτικά STEWARD R. SHEPHERD, *Damage Distribution in Class Actions - The Cy Pres Remedy*, 39 *University of Chicago Law Review* 1971-1972, 448.

38. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.1, σελ. 5, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 60.

39. Τις ιδιαιτερότητες των διαφόρων ειδών «συλλογικών» αγωγών επιχειρούν (με κάποια επιτυχία) να διευκρινίσουν οι DENIS WAELBROECK/DONALD SLATER/GIL EVEN-SHOSHAN, «Study on the conditions of claims for damages in case of infringement of EC competition rules - Comparative Report», για το δικηγορικό γραφείο Ashurst στο οποίο ανέθεσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τη σύνταξη της σχετικής μελέτης, Βρυξέλλες (31 Αυγούστου 2004) (εφεξής: «Συγκριτική Μελέτη»), σελ. 43, διαθέσιμη στην παρακάτω ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/comm/competition/antitrust/others/actions_for_damages/comparative_report_clean_en.pdf, διαχωρίζοντας μεταξύ α) της αγωγής δημοσίου συμφέροντος (public interest litigation), β) της ομαδικής αγωγής (class action) που ασκείται αντιπροσωπευτικά για μια ομάδα ατομικά μη προσδιορισμένων ζημιωθέντων και από την οποία μπορούν να εξαιρεθούν (opt-out) όσοι ζημιωθέντες το επιθυμούν, γ) της συλλογικής αγωγής με τη στενή έννοια (collective claim) που ασκείται εκ μέρους μιας ομάδας ατομικά προσδιορισμένων ή προσδιοριζόμενων προσώπων, δ) της αντιπροσωπευτικής αγωγής (representative actions) που ασκείται π.χ. από μια οργάνωση εκ μέρους μιας ομάδας ατομικά προσδιορισμένων ατόμων (συνήθως των μελών της), ε) της ομοδικίας (joint action) και στ) της εκχώρησης αξιώσεων (assignment of claims).

40. Υπέρ του συστήματος opt-out με παραδείγματα από την πράξη βλ. ROBERT GAUDET, *Turning A Blind Eye: The Commission's Rejection of Opt-Out Class Actions Overlooks Swedish, Norwegian, Danish and Dutch Experience*, *ECLR* 2009, 107 επ.

41. Εννοούνται ουσιαστικά, αν και δεν αναφέρονται ονομαστικά, οι ΗΠΑ. Έτσι και KOMNINOS, A

αντιπροσώπων που χειρίζονται τις αξιώσεις αυτές⁴².

Η Επιτροπή διευκρινίζει, πάντως, ότι και οι δύο μηχανισμοί συλλογικών προσφυγών θα πρέπει να προβλέπονται όχι μόνο για τους καταναλωτές αλλά και για μικρές επιχειρήσεις, για τις οποίες οι παράγοντες κόστους, χρόνου και δυσκολιών επιδίωξης αποζημίωσης συγκριτικά με το ύψος της ατομικής ζημίας, λειτουργούν επίσης αποθαρρυντικά προς την έγερση σχετικών αξιώσεων, με αποτέλεσμα το παράνομο κέρδος να παραμένει στα χέρια παραβατών⁴³. Σημειώνει, μάλιστα, ορθά, ότι εναλλακτικά συστήματα διευθέτησης διαφορών και άλλοι μη υποχρεωτικοί μηχανισμοί διακανονισμών είναι μεν πιο αποτελεσματικοί από άποψη οικονομίας της διαδικασίας, οδηγούν ωστόσο σε δίκαιες διευθετήσεις των διαφορών (συμβιβασμούς) μόνον εφόσον το θύμα έχει τη δυνατότητα να στραφεί

---

first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 86. Για μια περιγραφή του συστήματος ομαδικής αγωγής (class action) των ΗΠΑ (το οποίο, ωστόσο, ακριβώς για την αποφυγή καταχρήσεων, προβλέπει ως προϋπόθεση τη «νομιμοποίηση» των εναγόντων - αντιπροσώπων της ομάδας με προηγούμενη έγκριση του δικαστηρίου), βλ. JOINT COMMENTS OF THE AMERICAN BAR ASSOCIATION SECTION OF ANTITRUST LAW, SECTION OF INTERNATIONAL LAW AND SECTION OF BUSINESS LAW on the Commission of the European Communities' White Paper on Damages Actions for the Breach of the EC Antitrust Rules of June 30, 2008, (εφεξής "JOINT COMMENTS OF THE ABA"), σελ. 42 επ. διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments/aba_en.pdf>. Πρβλ. και Πράσινη Βίβλο σχετικά με τα μέσα συλλογικής έννομης προστασίας των καταναλωτών, COM(2008) 794 τελικό της 27.11.2008, παρ. 56: «Οι λύσεις opt-out θα μπορούσαν να μετριάσουν μερικά από τα μειονεκτήματα των συστημάτων opt-in. Ωστόσο, συχνά αντιμετωπίζονται αρνητικά στην Ευρώπη λόγω της αντίληψης ότι μπορεί να ενθαρρύνουν την υπερβολική δικομανία που παρατηρείται σε ορισμένες μη ευρωπαϊκές χώρες».

42. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 58, όπου αναφέρεται επίσης ως λόγος για τον οποίο η Επιτροπή προκρίνει την έγερση συλλογικών αξιώσεων με το σύστημα «opt-in» το γεγονός ότι το σύστημα αυτό προσομοιάζει στις παραδοσιακές μεθόδους σόρευσης αξιώσεων και ως εκ τούτου θα εφαρμοστεί ευκολότερα σε εθνικό επίπεδο, ενώ ταυτόχρονα δεν παρουσιάζει δυσκολία όσον αφορά στη διανομή της αποζημίωσης, καθώς οι ενάγοντες είναι ατομικά προσδιορισμένοι (ό.π. παρ. 59). Σημειώνεται ότι η Επιτροπή (Γενική Διεύθυνση Προστασίας Καταναλωτή) ανέθεσε μελέτη αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας των συστημάτων συλλογικών αξιώσεων στην Ευρώπη, βλ. Evaluation of the Effectiveness and Efficiency of Collective Redress Mechanisms in the European Union, Final Report, Part I (Main Report) της 26.8.2008, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/finalreportevaluationstudypart1-final2008-11-26.pdf>.

Ειδικά για την Ελλάδα βλ. και Part II (Country Reports), Country Report Greece, (συντάκτες ΕΛΙΖΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΟΥ/ΜΑΓΔΑΛΙΝΗ ΚΑΡΥΠΙΔΟΥ) της 18.7.2008, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/gr-country-report-final.pdf>.

43. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 39. Ότι οι «κατ' επιλογήν συλλογικές αγωγές» θα ασκούνται από επιχειρήσεις ή πρόσωπα που έχουν υποστεί μια «όχι ασήμαντη» ζημία, ενώ ο μηχανισμός των αγωγών με εκπροσώπους θα αφορά περιπτώσεις στις οποίες τα θύματα θα έχουν υποστεί ατομικά πολύ μικρή ζημία, βλ. RAINER BECKER/NICOLAS BESSOT/EDDY DE SMIJTER, The White Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules, Competition Policy Newsletter, 2, 2008, 4, 8.

και με άλλο τρόπο κατά του ζημιώσαντα⁴⁴.

Η Επιτροπή παραδέχεται, ωστόσο, τη δυσκολία που παρουσιάζει το ζήτημα της σχέσης των ατομικών ή «κατ' επιλογήν» («opt-in») αγωγών με τις αγωγές μέσω εκπροσώπων⁴⁵. Το πρόβλημα προκύπτει, επειδή οι αγωγές μέσω εκπροσώπων ασκούνται εκ μέρους προσώπων που είναι γνωστά ή δύνανται να καταστούν γνωστά και τα οποία πρόσωπα δεν είναι τα ίδια μέρη της διαδικασίας⁴⁶. Έτσι, δεν εμποδίζονται από εκκρεμοδικία και θα μπορούσαν να εγείρουν παράλληλα ατομική αγωγή ή να πάρουν μέρος στην έγερση «κατ' επιλογήν» αγωγής⁴⁷. Η Επιτροπή ξεκινά από τη βασική αρχή ότι ο κάθε ζημιωθείς θα πρέπει να έχει δικαίωμα άσκησης αγωγής αλλά και το δικαίωμα να απόσχει από μια τέτοια διαδικασία⁴⁸. Περιορίζεται, ωστόσο, στην παρατήρηση ότι ευκτέον είναι οι νομιμοποιούμενες οντότητες να ενημερώνουν τα θύματα που εκπροσωπούν και ότι γενικά θα είναι καλό να συσταθούν μηχανισμοί που θα εξασφαλίζουν ότι η ίδια ζημιά δε θα αποκαθίσταται περισσότερες από μια φορές σε συνέχεια των διαφόρων μέσων άσκησης αγωγών (ατομικών, ομαδικών και μέσω εκπροσώπων)⁴⁹.

Χωρίς να αμφισβητείται η ορθότητα των ανωτέρω σκέψεων, παρατηρείται, πάντως, ότι η Λευκή Βίβλος περιλαμβάνει μια πολύ γενική περιγραφή των εν λόγω πολιτικών και δεν προχωρά στη δημιουργία συγκεκριμένων και ολοκληρωμένων προτάσεων για την υιοθέτηση από τα κράτη - μέλη ενός εφαρμοστέου μηχανισμού. Έτσι, η Επιτροπή αναφέρεται στην αναγκαιότητα μιας λύσης σχετικά με τη χρηματοδότηση των συλλογικών αγωγών⁵⁰. Επίσης, υπογραμμίζει τη σημασία του τρόπου με τον οποίο θα καθορίζονται και εκπροσωπούνται τα πρόσωπα των οποίων οι αξιώσεις θα εγείρονται συλλογικά καθώς και οι ελεγκτικοί μηχανισμοί που θα πρέπει να τεθούν σε ισχύ⁵¹. Και επισημαίνει τη σπουδαιότητα του τρόπου υπολογισμού και διανομής της αποζημίωσης⁵². Ωστόσο, περιορίζεται στην αναφορά της σημασίας των τριών αυτών σημείων που θεωρεί σημαντικά για το

---

44. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 41. Με αυτό το συμπέρασμα βλ. και έρευνα σε BARRY RODGER, Private Enforcement of Competition Law, the Hidden Story: Competition Litigation Settlements in the United Kingdom, 2000-2005, ECLR 2008, 96, 115 επ.

45. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 61.

46. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 61. Βλ. και KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 88.

47. Βλ. KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 88, ιδιαίτερα υποσημείωση αρ. 32.

48. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 61.

49. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 61. Ότι το «ευχολόγιο» αυτό δεν επαρκεί για τη λύση του προβλήματος και στην πράξη θα χρειαστεί να εφαρμοστεί κάποιος κανόνας δικαίου, βλ. KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 88.

50. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 45.

51. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 46.

52. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 47, 56.

σχεδιασμό ενός συστήματος συλλογικής επιδίωξης αγωγών χωρίς να παρουσιάζει συγκεκριμένες λύσεις στα σχετικά ζητήματα. Μάλιστα, στο Έγγραφο Εργασίας περιλαμβάνεται η παραδοχή ότι «σε αυτό το στάδιο [...] σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να τονίσει τη σημασία των σχετικών ζητημάτων και όχι να προβλέψει συγκεκριμένες λύσεις»⁵³.

Υπό την έννοια αυτή, ο σκοπός της Λευκής Βίβλου σε σχέση με την Πράσινη Βίβλο στο ζήτημα των συλλογικών αγωγών φαίνεται να επικεντρώνεται στον περιορισμό του εύρους των υπό συζήτηση προτάσεων, και κατά κάποιο τρόπο στην προσπάθεια επίτευξης μεγαλύτερης συναίνεσης με τον αποκλεισμό προτάσεων για τις οποίες αναμένονταν μεγαλύτερες αντιδράσεις, όπως π.χ. την εναλλακτική λύση για ένα σύστημα «opt-out» στο οποίο αναφερθήκαμε και ανωτέρω. Έτσι, όμως, η Επιτροπή έχασε την ευκαιρία να θέσει υπό συζήτηση ένα κάπως πιο ολοκληρωμένο σύστημα κανόνων για την έγερση συλλογικών αγωγών για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας παίρνοντας θέση σε πολλά από τα ανοιχτά ζητήματα (όπως π.χ. τη λύση που προτείνει στο πρόβλημα ότι η opt-in συλλογική αγωγή δεν προσφέρει δυνατότητα συλλογικής διευθέτησης της διαφοράς και ο εναγόμενος θα μπορεί να εναχθεί και πάλι⁵⁴), και τα οποία χρήζουν καταρχήν ανάλυσης και κατόπιν αντιμετώπισης.

Τη λύση στα ζητήματα των συλλογικών αγωγών δεν δίνει πάντως ούτε η Πράσινη Βίβλος που εξέδωσε πρόσφατα η Επιτροπή σχετικά με τα μέσα συλλογικής έννομης προστασίας των καταναλωτών⁵⁵, από το πεδίο εφαρμογής της οποίας εξαιρείται «το ζήτημα των μέσων συλλογικής έννομης προστασίας για τα θύματα παραβιάσεων της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας της ΕΚ λόγω του ειδικού χαρακτήρα της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας και του μεγαλύτερου εύρους των θυμάτων, που περιλαμβάνει επίσης και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις»⁵⁶. Η εξαίρεση αυτή μπορεί να ερμηνευθεί μεν ως προπομπός των ειδικών ρυθμίσεων που ενδέχεται να ακολουθήσουν σε ευρωπαϊκό επίπεδο για τις συλλογικές αγωγές για τα θύματα παραβιάσεων της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας. Σηματοδοτεί, ωστόσο, μια περαιτέρω διαφοροποίηση των κανόνων που αφορούν στην ικανοποίηση των εν λόγω αξιώσεων από τις γενικές διατάξεις, η οποία μπορεί να κατηγορηθεί για τον κατακερματισμό των εθνικών δικαίων⁵⁷.

53. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 44.

54. Βλ. αυτόν και άλλους σχετικούς προβληματισμούς σε JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 26 επ., Τον ίδιο προβληματισμό φαίνεται να εκφράζει μάλιστα και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, βλ. Ψήφισμα της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14 παρ. 7.

55. COM(2008) 794 τελικό της 27.11.2008.

56. Βλ. Πράσινη Βίβλο σχετικά με τα μέσα συλλογικής έννομης προστασίας των καταναλωτών, ό.π., παρ. 5.

57. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 3 επ. Πρβλ. και JOSEF DREXL/BEATRIZ CONDE GALLEGO/STEFAN ENCHELMAIRER/MARK-OLIVER MA-

2.2. Πρόσβαση σε αποδείξεις: γνωστοποίηση μεταξύ των μερών

Τα ζητήματα που αφορούν την πρόσβαση στις αποδείξεις έχουν ιδιαίτερη σημασία στις αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας και ο νομοθέτης που στοχεύει στη διευκόλυνση των εν λόγω αγωγών, ιδιαίτερα των «αυτοτελών αγωγών» («stand-alone claims»), υποχρεούται να τα αντιμετωπίσει.

Ως λύση στο πρόβλημα της πρόσβασης του ενάγοντα σε αποδείξεις οι οποίες «συχνά αποκρύπτονται» και βρίσκονται στην κατοχή του εναγόμενου ή τρίτων μερών, η Λευκή Βίβλος προτείνει την εισαγωγή ενός συστήματος γνωστοποίησης στοιχείων μεταξύ των μερών⁵⁸. Προς αντιμετώπιση αυτής της «διαρθρωτικής ασυμμετρίας πληροφόρησης» των μερών, αλλά και με σκοπό την αποφυγή των αρνητικών επιπτώσεων «υπερβολικά εκτεταμένων και επαχθών υποχρεώσεων γνωστοποίησης, περιλαμβανομένου του κινδύνου καταχρήσεων», προτείνεται η προσέγγιση που υιοθετήθηκε στην Οδηγία 2004/48/ΕΚ της 29.4.2004 για τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας⁵⁹.

Συγκεκριμένα, η Λευκή Βίβλος προτείνει την καθιέρωση ενός συστήματος όπου τα εθνικά δικαστήρια θα έχουν την εξουσία να διατάσσουν τους διαδίκους ή τρίτα μέρη⁶⁰ να γνωστοποιούν συγκεκριμένες κατηγορίες κρίσιμων εγγράφων,

---

CKENRODT/RUPPRECHT PODSZUN, Comments of the Max Planck Institute for Intellectual Property Competition and Tax Law on the White Paper by the Directorate - General for Competition of April 2008 on Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules (εφεξής “DREXL ET AL.: Comments of the Max Planck Institute”), σελ. 5, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην παρακάτω διεύθυνση:

<http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments/maxpl_en.pdf> (= ECLR 2008, 799 = IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law, Vol. 39, No. 7, 2008, 799 = Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition & Tax Law Research Paper No. 09-07, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα SSRN: <<http://ssrn.com/abstract=1432330>>) με αναφορά στην ανάγκη σχεδιασμού ενός συστήματος συλλογικών αγωγών για το δίκαιο του ανταγωνισμού το οποίο θα σέβεται τις εθνικές έννομες τάξεις και θα προβλέπει ελάχιστες μόνο διαφοροποιήσεις από τους γενικούς κανόνες της πολιτικής δικονομίας.

58. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.2, σελ. 5, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 66.

59. Λευκή Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.2, σελ. 5, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 66, 72, 84 επ.

60. Ως παράδειγμα στοιχείων που κατέχουν τρίτοι αναφέρεται η περίπτωση που στο πλαίσιο ένστασης μετακύλισης ο εναγόμενος θα ζητήσει στοιχεία από τους άμεσους αγοραστές - πελάτες του για να αποδείξει ότι η επιπλέον επιβάρυνση απορροφήθηκε από αυτούς και δεν μετακυλίστηκε στον έμμεσο αγοραστή, βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 122. Ότι τα τρίτα μέρη θα προστατεύονται διπλά από την αρχή της αναλογικότητας εάν δεν εμπλέκονται οι ίδιοι στις παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, ότι θα πρέπει να τυγχάνουν προηγούμενης ακρόασης αλλά και να αποζημιώνονται για το κόστος γνωστοποίησης των στοιχείων που τους ζητούνται, βλ. ό.π. παρ. 123 επ.

εφόσον (μεταξύ άλλων): ο ενάγων⁶¹ έχει εκθέσει τα πραγματικά περιστατικά και έχει υποβάλει τα αποδεικτικά στοιχεία που μπόρεσε εύλογα να αποκτήσει, τα στοιχεία αυτά υποδεικνύουν ότι υπάρχουν βάσιμοι λόγοι ότι υπέστη βλάβη λόγω παράβασης της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, ισχυριστεί πειστικά ότι δεν είναι σε θέση να συγκεντρώσει με άλλο τρόπο τις απαιτούμενες αποδείξεις, προσδιορίσει επαρκώς τις συγκεκριμένες κατηγορίες αποδείξεων που πρέπει να γνωστοποιηθούν και πείσει το δικαστήριο για τη συνάφεια, αναγκαιότητα και αναλογικότητα του μέτρου γνωστοποίησης⁶².

Προς αποφυγή δε της καταστροφής κρίσιμων αποδείξεων ή άρνησης συμμόρφωσης με διαταγή γνωστοποίησης αποδείξεων, η Λευκή Βίβλος προτείνει να δοθεί στα δικαστήρια «εξουσία επιβολής επαρκών αποτρεπτικών κυρώσεων⁶³, συμπεριλαμβανομένης της ευχέρειας συναγωγής επιβαρυντικών συμπερασμάτων σε αστικές διαδικασίες αποζημίωσης»⁶⁴. Από την υποχρέωση γνωστοποίησης εξαιρούνται, ωστόσο, «δηλώσεις που πραγματοποιούνται από επιχειρήσεις στο πλαίσιο αιτήσεων επεικούς μεταχείρισης καθώς και σε έρευνες αρχών ανταγωνισμού»⁶⁵.

Όσον αφορά δε, ζητήματα εμπιστευτικότητας, η Επιτροπή προτείνει γενικώς την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας για τόν περιορισμό της έκτασης των γνωστοποιούμενων στοιχείων, όπου η σχετική στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων το καθιστά απαραίτητο⁶⁶.

Οι γνωστοποιήσεις, πάντως, θα αφορούν όλων των ειδών τα αποδεικτικά στοιχεία, συμπεριλαμβανομένων και των δυσμενών για το μέρος που καλείται να τα προσκομίσει⁶⁷. Με πρότυπο, εξάλλου, την Οδηγία 2004/48/EK η Λευκή Βίβλος

---

61. Την επίδειξη εγγράφων θα χρειάζεται κυρίως και θα ζητά συνήθως ο ενάγων, για λόγους «ασότητας των όπλων» θα είναι ωστόσο διαθέσιμη και στον εναγόμενο, ο οποίος επίσης θα μπορεί να κάνει χρήση της δυνατότητας αυτή για την απόδειξη των ισχυρισμών του, π.χ. για να αποδείξει τη μετακύλιση ή όχι της επιπλέον επιβάρυνσης. Βλ. σχετικά και RAINER BECKER/NICOLAS BESSOT/EDDY DE SMIJTER, The White Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules, Competition Policy Newsletter, 2, 2008, 4, 9 ιδιαίτερα υποσημείωση αρ. 16.

62. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.2, σελ. 6, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 98 επ.

63. Γενικά οι κυρώσεις αυτές μπορεί να είναι προσωπικές ή χρηματικές, και να επιβάλλονται τόσο στα μέρη της δίκης όσο και σε τρίτους που υποχρεούνται σε γνωστοποίηση, ενώ χρήση ειδικά της ευχέρειας συναγωγής επιβαρυντικών συμπερασμάτων μπορεί να γίνει μόνο κατά μέρους, βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 129 επ.

64. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.2, σελ. 6, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 128 επ.

65. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.2, σελ. 6, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 118 επ.

66. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 112 επ., 117. Θετικά για τις προσπάθειες της Επιτροπής να αντιμετωπίσει αυτό το ζήτημα βλ. BRUNO AUGUSTIN/PHILIP HABERMAN, Calculating damages - is a prescriptive approach helpful? Competition Law Insight 2009, 14 (εφεξής «AUGUSTIN/HABERMAN, Calculating damages»).

67. Οπότε και δεν τυγχάνει εφαρμογής η (εκ του ποινικού δικαίου εφορμόμενη) αρχή της μη

προτρέπει τα κράτη - μέλη να διασφαλίσουν τη διαφύλαξη των αποδεικτικών στοιχείων ενόψει της κατάθεσης της αγωγής είτε με τη συντηρητική κατάσταση των στοιχείων αυτών εκ μέρους του δικαστηρίου είτε με τη δυνατότητα του άλλου μέρους να εισέλθει στους χώρους που βρίσκονται προς διασφάλισή τους⁶⁸.

Με τις παραπάνω επιλογές, η Επιτροπή φαίνεται να σκιαγραφεί ένα εκτεταμένο για τα κεντροευρωπαϊκά δεδομένα σύστημα πρόσβασης σε έγγραφα, το οποίο θα δίνει μεγάλη ευχέρεια κινήσεων στον δικαστή. Δεδομένης της έως τώρα διαφορετικής παράδοσης των δικαστηρίων στις χώρες αυτές, είναι μάλλον ορθή η άποψη που θεωρεί χρήσιμη την εισαγωγή κάπως πιο συγκεκριμένων κατευθυντήριων γραμμών και κριτηρίων⁶⁹ για τη διευκόλυνση του δικαστή και των μερών αλλά και προς όφελος κάποιας ελάχιστης εναρμόνισης στην εφαρμογή των ρυθμίσεων για την πρόσβαση στα έγγραφα από πλευράς υποχρέωσης γνωστοποιήσεων μεταξύ των μερών. Βεβαίως, ενδεχομένως από πλευράς αγγλοσαξωνικού δικαίου οι επιλογές της Επιτροπής θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν μετριοπαθείς⁷⁰. Εξάλλου, οι προτάσεις της Πράσινης Βίβλου είχαν συμπεριλάβει και ακόμα ριζοσπαστικότερες προτάσεις περί υποχρέωσης γνωστοποίησης όλων των σχετικών εγγράφων που βρίσκονται στην κατοχή κάθε μέρους⁷¹, προτάσεις που είχαν δεχθεί κριτική για το σημαντικό κόστος που συνεπάγοντο και για το ότι μπορούσαν να οδηγήσουν σε φαινόμενα κατάχρησης του θεσμού για λόγους απόσπασης επιχειρηματικών μυστικών, ή εκβιαστικών αποζημιώσεων για τον συμβιβασμό αβάσιμων αγωγών⁷². Παρά ταύτα, εφόσον οι αλλαγές που προτείνονται στη Λευκή Βίβλο σχετικά με την υποχρέωση γνωστοποίησης εγγράφων πρόκειται να εισάγουν ένα σύστημα διαφοροποιημένο από το υπάρχον (τουλάχιστον σε κάποια από τα κράτη - μέλη), αναμένεται, όπως ειπώθηκε, και να καταστήσουν τις αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις της

υποχρέωσης παροχής στοιχείων αυτοενοχοποίησης (*nemo tenetur edere instrumenta contra se*), βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 120.

68. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 133.

69. Βλ. DREXL ET AL.: Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 6, JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 34 επ. με εξαιρετικά ενδιαφέρουσες προτάσεις για την υιοθέτηση συγκεκριμένων κριτηρίων και κατευθυντήριων γραμμών. Έτσι για τις προτάσεις σχετικά με την καταστροφή των εγγράφων πριν την έναρξη της δίκης, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως πολύ ευρείες, βλ. BULST, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 91.

70. Βλ. NORTON ROSE LLP, Response to Commission White Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules, 2 April 2008, σελ. 4, παρ. 3.1, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments/nrose_en.pdf.

71. Βλ. Πράσινη Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 2, 1, εναλλακτικές 1-3 και πιο συγκεκριμένα Παράρτημα Πράσινης Βίβλου, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 92.

72. Βλ. ενδεικτικά DIEMER, The Green Paper, ό.π. υπ. αρ. 12, σελ. 314. Βλ. και ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 938 με περαιτέρω παραπομπές.

αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας ως ένα «πολύ ενδιαφέρον πείραμα» στην Ευρώπη⁷³.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, ορθά επισημάνθηκε η ανάγκη μεγαλύτερης προστασίας των πληροφοριών που αφορούν τρία πρόσωπα και εισαγωγής περιορισμών στη χρήση πληροφοριών που αποκτήθηκαν στο πλαίσιο της σχετικής διαδικασίας⁷⁴.

2.3. Δεσμευτικό αποτέλεσμα αποφάσεων Εθνικών Αρχών Ανταγωνισμού⁷⁵

Ζήτημα που αφορά και πάλι την απόδειξη της παράβασης των κανόνων της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας ενώπιον των αστικών δικαστηρίων, και μάλιστα ειδικά στην περίπτωση των «παρεπόμενων αγωγών»⁷⁶, έχει να κάνει με το κατά πόσον οι αποφάσεις των αρχών ανταγωνισμού είναι δεσμευτικές για τα αστικά δικαστήρια τα οποία επιλαμβάνονται της ίδιας διαφοράς στο πλαίσιο αγωγών αποζημίωσης για τις παραβάσεις αυτές. Ενώ η Πράσινη Βίβλος είχε θέσει το θέμα αυτό κάπως περιφερειακά⁷⁷, η Λευκή Βίβλος φαίνεται να αναγνωρίζει τη μεγάλη σημασία του ζητήματος και προτείνει την εισαγωγή κανόνα δεσμευτικότητας των

---

73. Βλ. KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 89. Πρβλ. ωστόσο BULST, Of Arms and Armour ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 91, σύμφωνα με τον οποίο παρόλο που οι προτάσεις της Επιτροπής δεν θα είναι πάντα εύκολο να ενσωματωθούν στους δικονομικούς κανόνες κάποιων κρατών - μελών, δεν φαίνονται να διαφοροποιούνται επί της αρχής ως προς την κεντροευρωπαϊκή παράδοση της επίκλησης των πραγματικών περιστατικών.

74. Βλ. DREXL ET AL.: Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 6.

75. Αναλυτικά για το ζήτημα αυτό βλ. EMMANUELA TRULI, White Paper on Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules: The Binding Effect of Decisions Adopted by Competition Authorities (25 Αυγούστου 2009), σελ. 1 επ., (εφεξής: «EMMANUELA TRULI, The Binding Effect») διαθέσιμο στο SSRN: < <http://ssrn.com/abstract=1467808> >.

76. Η όπως λέγονται στα αγγλικά «follow-on actions», δηλαδή αγωγές αποζημίωσης οι οποίες ακολουθούν μετά την απόφαση της Επιτροπής ή κάποιας εθνικής αρχής ανταγωνισμού η οποία διαπιστώνει την παράβαση, σε αντιδιαστολή με τις «αυτοτελής αγωγές» ή «stand alone claims», οι οποίες εγείρονται από τον ενάγοντα πρωτογενώς, βλ. Παράρτημα της Πράσινης Βίβλου, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 54, 85, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 134. Βεβαίως, όσον αφορά τις αποφάσεις της Επιτροπής, το άρθρο 16 παρ. 1 του Κανονισμού 1/2003 προβλέπει ρητά ότι τα εθνικά δικαστήρια που εξετάζουν υποθέσεις του άρθρου 81 ή 82 ΣυνθΕΚ δεν μπορούν να καταλήξουν σε αντίθετα με αυτήν συμπεράσματα (βλ. και απόφαση ΔΕΚ 14.12.2000, C-344/98, *Masterfoods κατά HB Ice Cream*, Συλλ. Νομολ. 2000, I-11369), βλ. σχετικά και ASSIMAKIS KOMNINOS, Effect of Commission Decisions on Private Antitrust Litigation: Setting the Story Straight, *Common Market Law Review* (44) 2007, 1387 επ. Κατά συνέπεια, σε αγωγή που ακολουθεί ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων για την ίδια συμπεριφορά, ο ενάγων μπορεί να βασιστεί στη διαπίστωση της παράβασης από την Επιτροπή ως απόδειξη για την παράβαση, τα δε δικαστήρια δεσμεύονται από την απόφαση αυτή. Για αποφάσεις εθνικών αρχών ανταγωνισμού με τις οποίες διαπιστώνεται παραβίαση του άρθρου 81 ή 82 παρόμοιοι κανόνες υπάρχουν μόνο σε ορισμένα κράτη - μέλη, βλ. και Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.3 σελ. 6, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 135, 139 επ.

77. Βλ. ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 940.

αποφάσεων αυτών.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον κανόνα που προκρίνει η Επιτροπή «τα εθνικά δικαστήρια που καλούνται να δικάσουν αγωγές αποζημίωσης για πρακτικές που υπάγονται στο άρθρο 81 ή 2 για τις οποίες μια Εθνική Αρχή Ανταγωνισμού του ΕΔΑ έχει ήδη εκδώσει τελεσίδικη απόφαση με την οποία διαπιστώνεται παραβίαση των άρθρων αυτών, ή για την οποία έχει εκδώσει τελεσίδικη απόφαση αναθεωρητικό δικαστήριο επιβεβαιώνοντας την απόφαση της ΕΑΑ ή διαπιστώνοντας το ίδιο παραβίαση, δεν δύνανται να εκδίδουν αποφάσεις που αντιστρατεύονται τις προαναφερθείσες αποφάσεις»⁷⁸. Σχετικά με την έννοια της τελεσιδικίας, η Επιτροπή διευκρινίζει ότι οι αποφάσεις των ΕΑΑ θεωρούνται τελεσίδικες όταν δεν μπορούν πλέον να προσβληθούν, δηλαδή αποφάσεις για τις οποίες η προθεσμία προσβολής πέρασε άπρακτη και εκείνες που επιβεβαιώνονται από τα αρμόδια «αναθεωρητικά» δικαστήρια⁷⁹.

Με την επιλογή αυτή, η Επιτροπή απέρριψε την εναλλακτική πρόταση της Πράσινης Βίβλου σχετικά με απλή αντιστροφή του βάρους της απόδειξης με την έκδοση της απόφασης της ΕΑΑ που διαπιστώνει την παράβαση⁸⁰, επειδή, όπως αναφέρει, ο κανόνας περί δεσμευτικής εφαρμογής εξασφαλίζει συνεπή εφαρμογή των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ (πλέον 101 και 102 ΣΛΕΕ) και μεγαλύτερη ασφάλεια δικαίου⁸¹, ενώ, ταυτόχρονα, βελτιώνει αισθητά την αποτελεσματικότητα και τη «διαδικαστική αποδοτικότητα»⁸² των παρεπόμενων αγωγών αποζημίωσης⁸³. Όσον αφορά δε τις ανησυχίες των κρατών - μελών για σύγκρουση του κανόνα περί δεσμευτικής ισχύος με τις αρχές της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και της διάκρισης των εξουσιών, η Επιτροπή θεωρεί ότι δεν τίθεται ουσιαστικό θέμα προσβολής τους⁸⁴ και κάνει ειδική αναφορά σε ήδη ισχύουσες ρυθμίσεις που έχουν υιοθετηθεί σε εθνικές νομοθεσίες, όπως του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γερμανίας⁸⁵.

78. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.3, σελ. 7, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 151.

79. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.3, σελ. 6 επ., υπ. αρ. 9.

80. Βλ. Πράσινη Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 2.1, επιλογή 8. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 136 επ., 147. Για το βάρος απόδειξης της παράβασης εκ μέρους των αρχών ανταγωνισμού βλ. ΜΙΧΑΗΛ - ΘΕΟΔΩΡΟΥ Δ. ΜΑΡΙΝΟΥ, Το βάρος αποδείξεως στο κοινοτικό δίκαιο του ανταγωνισμού (άρθρο 2 Καν. 1/2003) - Μερικές επιδράσεις στο ελληνικό δίκαιο, ΧρΙΔ 2006, 481 επ.

81. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 160 επ.

82. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.3, σελ. 7.

83. Στο πλαίσιο αυτό η Επιτροπή διευκρινίζει ότι ο κανόνας αυτός αφορά μόνο τις ίδιες πρακτικές και την ίδια ή τις ίδιες επιχειρήσεις για τις οποίες η ΕΑΑ ή το αναθεωρητικό δικαστήριο διαπίστωσαν παράβαση, βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.3, σελ. 7.

84. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 138, ιδιαίτερα 149 επ.

85. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 142, 158 με αναφορές στα άρθρα 18 και 20 της UK Enterprise Act 2002 τα οποία εισήχθησαν στην UK Competition Act 1998 ως άρθρα 47Α και 58Α

Η Επιτροπή διευκρινίζει ότι η δεσμευτική ισχύς αφορά μόνο αποφάσεις που διαπιστώνουν παραβίαση των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ (πλέον 101 και 102 ΣΛΕΕ) και όχι αποφάσεις, ή τμήματα αυτών, όπου δε διαπιστώνεται παράβαση⁸⁶. Επίσης, σημειώνει ότι η απόφαση της ΕΑΑ (ή του δικαστηρίου που την επικυρώνει ή τροποποιεί) αποδεικνύει την παραβατική συμπεριφορά του εναγόμενου, δεν αλλάζει, ωστόσο, το βάρος απόδειξης σχετικά με τις άλλες προϋποθέσεις της ευθύνης του, όπως την ύπαρξη και έκταση της ζημίας και την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της παράβασης και της ζημίας του ενάγοντα, τα οποία συνεχίζει να πρέπει να αποδείξει ο τελευταίος⁸⁷. Από την άποψη αυτή, ακριβέστερο είναι να γίνεται λόγος για δεσμευτική ισχύ, όχι ολόκληρης της απόφασης της ΕΑΑ, αλλά του πορίσματος περί της διαπιστούμενης παράβασης (ή των διαπιστούμενων παραβάσεων), το οποίο δημιουργεί αμάχητο τεκμήριο ότι πληρούται η προϋπόθεση της παρανομίας, στο πλαίσιο της αδικοπρακτικής ευθύνης του παραβάτη της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας⁸⁸.

Η Επιτροπή ξεκαθαρίζει, πάντως, ότι η αποδεικτική αξία των αποφάσεων περιορίζεται στο πεδίο εφαρμογής της απόφασης, δηλαδή στις συγκεκριμένες συμφωνίες, αποφάσεις ή πρακτικές που κρίθηκαν παραβατικές και στα συγκεκριμένα πρόσωπα, φυσικά ή νομικά, τα οποία διέπραξαν τις εν λόγω παραβάσεις και είχαν την ευκαιρία να ασκήσουν το δικαιώματα ακρόασης και

και στο άρθρο 33(4) του γερμανικού νόμου προστασίας του ανταγωνισμού (GWB) το οποίο εισήχθη με την τελευταία τροποποίησή του (βλ. Siebtes Gesetz zur Änderung des Gesetzes gegen Wettbewerbsbeschränkungen, Bundesgesetzblatt 2005, Band I 1954-1969). Πάντως οι δύο διατάξεις παρουσιάζουν την παρακάτω σημαντική διαφορά: η ρύθμιση της Competition Act αφορά μόνο τις αποφάσεις του Office of Fair Trading (της αγγλικής αρχής ανταγωνισμού) ή του δικαστηρίου της εφέσεως επί των αποφάσεων αυτών, ενώ η πρωτοποριακή ρύθμιση του γερμανικού νόμου προβλέπει δεσμευτική ισχύ για τις αποφάσεις όλων των αρχών ανταγωνισμού των κρατών - μελών, καθώς και τις σχετικές αποφάσεις των δικαστηρίων των κρατών - μελών, στο βαθμό που το δικαστήριο έχει αρμοδιότητα για τη διαπίστωση της παράβασης ή επιλαμβάνεται κατόπιν εφέσεως κατά της απόφασης της διοικητικής αρχής. Βλ. σχετικά και ΔΕΛΗΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Αξιώσεις αποζημίωσης, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 447 επ., ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 941 επ.

86. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 152 επ.

87. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 156.

88. Ότι η αρχή της δεσμευτικότητας αφορά εξάλλου μόνο τις αξιώσεις αποζημίωσης που ακολουθούν και όχι υποθέσεις όπου το ζήτημα του ανταγωνισμού προκύπτει στο πλαίσιο άμυνας, ή αιτήσεις προσωρινών μέτρων, βλ. ΚΟΜΝΙΝΟΣ, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 91. Το αυτό γίνεται μάλιστα δεκτό για τη αντίστοιχη γερμανική διάταξη - πρότυπο της πρότασης της Επιτροπής, βλ. ενδεικτικά VOLKER EMMERICH in ULRICH IMMENGA/ERNST-JOACHIM MESTMÄCKER (Eds.), Wettbewerbsrecht, Munich, H.C. Beck Verlag, 4η εκδ. 2007, § 33 GWB, παρ. 80. Βλ. και ρητή αναφορά στην αγγλική ρύθμιση της Section 58A UK Act ("This section applies to proceedings before the court in which damages or any other sum of money is claimed [...]").

άμυνας ενώπιον της αρχής⁸⁹.

Για το χρονικό διάστημα που εκκρεμεί στο δικαστήριο η εκδίκαση μιας προσβληθείσας απόφασης ΕΑΑ, ή οι προθεσμίες για την προσβολή της δεν έχουν ακόμα συμπληρωθεί, η Επιτροπή φαίνεται να προτείνει, μάλλον άστοχα⁹⁰, την αναβολή της εκδίκασης της αστικής αξίωσης στις περιπτώσεις που αυτό είναι χρήσιμο για την αποφυγή του κινδύνου έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων⁹¹. Διευκρινίζει, πάντως, ότι τέτοιος κίνδυνος δεν υπάρχει όταν το τμήμα της απόφασης της ΕΑΑ το οποίο εφεσιβάλει ο διοικούμενος αφορά π.χ. μόνο το ποσό του προστίμου και όχι αυτήν καθεαυτήν την παράβαση⁹², οπότε το δικαστήριο μπορεί να προχωρήσει στην εκδίκαση της υπόθεσης.

Τέλος, ως περιορισμένη εξαίρεση της αρχής της δεσμευτικής ισχύος των αποφάσεων των ΕΑΑ αναφέρεται μόνο η δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 34 παρ. 1 του Κανονισμού 44/2001⁹³ που επιτρέπει στο δικαστήριο κράτους - μέλους να αρνηθεί την αναγνώριση απόφασης άλλου κράτους - μέλους για λόγους δημόσιας τάξης, κυρίως όταν δεν έχουν τηρηθεί οι αρχές για μια δίκαιη δίκη⁹⁴.

Η πρόταση της Επιτροπής για δεσμευτική ισχύ του πορίσματος για διαπιστούμενες παραβάσεις των τελεσίδικων αποφάσεων ΕΑΑ (ή των αποφάσεων των δικαστηρίων που τις προσέβαλαν, όπως διευκρινίστηκε ανωτέρω), παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα όσον αφορά παραμέτρους κόστους της αποδεικτικής

---

89. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 154. Η Επιτροπή διευκρινίζει εξάλλου, ότι όπως είναι φυσικό δεν απαιτείται τα μέρη στην αστική δίκη να είναι τα ίδια με τα μέρη στη διοικητική διαδικασία (δηλαδή δεν απαιτείται ο ενάγων να υπήρξε και καταγγέλλων), και με την έννοια αυτή δεν ισχύει ακριβώς το δεδικασμένο. Γενικά για το δεδικασμένο στη διοικητική δίκη βλ. και ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Φ. ΚΑΛΑΒΡΟΥ, Διαπλαστική ενέργεια και δεδικασμένο στη διοικητική δίκη, Δ 36, 86 επ.

90. Ότι τα δικαστήρια θα πρέπει κατά κανόνα να εκδικάζουν την αγωγή αποζημίωσης και να μην περιμένουν απαραίτητα την τελεσιδικία μιας απόφασης εθνικής αρχής, εφόσον αυτή έχει προσβληθεί και μπορεί να χρειαστεί χρόνια για να τελεσιδικήσει, συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε και το Ομοσπονδιακό Εφετείο του Düsseldorf (VI-W Kart 6/06, 3 Μαΐου 2006, αδημοσίευτη), βλ. EMMANUELA TRULI, Binding Effect, ό.π. υπ. αρ. 75, σελ. 12 επ.

91. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 157.

92. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 157.

93. Για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, της 22.12.2001.

94. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 162, όπου η Επιτροπή σημειώνει ότι τα κράτη - μέλη θα μπορούσαν να εισάγουν μια επιπρόσθετη δικλείδα ασφαλείας σχετικά με τα δικαιώματα άμυνας του εναγομένου και να αναγνωρίσουν ότι η αρχή της δεσμευτικής ισχύος των αποφάσεων των ΕΑΑ (ή των δικαστηρίων επί αυτών) υπάγεται σε εξαίρεση ανάλογη με αυτή που προβλέπεται στο άρθρο 34 παρ. 1 του Κανονισμού 44/2001 της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, ΕΕ L 012 της 16.01.2001 σελ. 1 επ.

διαδικασίας και εξοικονόμησης κόπου και χρόνου⁹⁵. Λειτουργεί, επίσης, υπέρ του ενάγοντος - ζημιωθέντος, τον οποίο διευκολύνει ως προς την επιδίωξη της ικανοποίησης των αξιώσεών του⁹⁶. Συμβάλλει δε και στην ασφάλεια δικαίου και την ομοιόμορφη εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού του ευρωπαϊκού δικαίου, μειώνοντας τον κίνδυνο έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων μεταξύ διοικητικών και αστικών δικαστηρίων⁹⁷. Ωστόσο, είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει σε αύξηση των αποφάσεων ΕΑΑ που θα προσβάλλονται στα διοικητικά δικαστήρια, καθώς και της πίεσης προς τις ΕΑΑ για την έκδοση αποφάσεων επί καταγγελιών, οι οποίες, π.χ. στην Ελλάδα σύμφωνα με το νόμο 703/77 περί προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού, πρέπει να διερευνώνται και να εκδικάζονται εντός χρονικού διαστήματος έξι μηνών (εντός δηλαδή προθεσμίας που στην πράξη είναι σχεδόν αδύνατον να τηρηθεί)⁹⁸. Επίσης, δημιουργεί κατακερματισμό των εθνικών δικονομικών διατάξεων⁹⁹ και σε ένα βαθμό ρίγμα σε καθιερωμένους θεσμούς του κεντροευρωπαϊκού δικαίου, καθώς καθιερώνει την υποχρέωση ενός αστικού δικαστηρίου να ακολουθήσει την τελεσίδικη κρίση (έστω και μόνο ως προς την παρανομία) μιας ΕΑΑ ή ενός διοικητικού δικαστηρίου, ενώ δεν υπάρχει αντίστοιχη υποχρέωση υιοθέτησης της κρίσης τυχόν προηγούμενης απόφασης άλλου αστικού ή και ποινικού δικαστηρίου.

Σε κάθε περίπτωση, και αυτή η πρόταση της Επιτροπής φαίνεται να χρήζει μιας σειράς διευκρινήσεων που αφορούν, ενδεικτικά¹⁰⁰, στις δυσκολίες εφαρμογής της δεσμευτικότητας μιας απόφασης ΕΑΑ που προσβάλλεται από κάποιον ή κάποιους (αλλά όχι όλους) τους διαπιστωμένους παραβάτες¹⁰¹ ή στη σχέση μεταξύ του κανόνα περί δεσμευτικής ισχύος και των κάθε είδους αποφάσεων των ΕΑΑ οι οποίες ενδεχομένως τερματίζουν τις έρευνες και καταλήγουν σε συμβιβασμό της

---

95. Βλ. ενδεικτικά HILGENFELD, *Private Antitrust Enforcement*, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 43. Βλ. και ΤΡΟΥΛΗ, *Η Πράσινη Βίβλος*, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 941 επ.

96. Βλ. και ΤΡΟΥΛΗ, *Η Πράσινη Βίβλος*, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 942.

97. Έτσι πειστικά η Λευκή Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.3, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 144.

98. Βλ. αναλυτικά EMMANUELA TRULI, *Binding Effect*, ό.π. υπ. αρ. 75, σελ. 29 επ.

99. Για τους δικονομικούς κανόνες που σχετίζονται με την εφαρμογή των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ και την αρχή της αποτελεσματικότητας στο παράδειγμα της Βρετανίας, Γαλλίας και Γερμανίας βλ. GEORGE CUMMING/BRAD SPITZ/RUTH JANAL, *Civil Procedure Used for Enforcement of EC Competition Law by the English, French and German Civil Courts*, Kluwer Law International, Netherlands 2007.

100. Βλ. αναλυτικά EMMANUELA TRULI, *Binding Effect*, ό.π. υπ. αρ. 75, σελ. 9 επ., 29 επ.

101. Βλ. αναλυτικά EMMANUELA TRULI, *Binding Effect*, ό.π. υπ. αρ. 75, σελ. 12 επ. Η δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι παραβάτες θα ευθύνονται κάποιες φορές, π.χ. ως μέλη του καρτέλ, αλληλεγγύως και εις ολόκληρον. Βλ. γενικά ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, *Ενοχή εις ολόκληρον και ομοδικία*, Δ 27, 73 επ.

ΕΑΑ με τους πιθανούς παραβαίνοντες χωρίς κρίση ως προς την παράβαση¹⁰².

2.4. Η προϋπόθεση της υπαιτιότητας

Σχετικά με την υπαιτιότητα¹⁰³ ως προϋπόθεση αστικής ευθύνης¹⁰⁴ η Λευκή Βίβλος επισημαίνει ότι για παραβάσεις άμεσα εφαρμοστέων κανόνων της Συνθήκης όπως του άρθρου 81 και 82 (πλέον 101 και 102 ΣΛΕΕ) και σύμφωνα με την αρχή της αποτελεσματικότητας, η δυνατότητα απαλλαγής από την ευθύνη όσων διαπράττουν παραβάσεις με την αιτιολογία ότι δεν υπάρχει υπαιτιότητα θα πρέπει να είναι περιορισμένη¹⁰⁵. Για το λόγο αυτό, προτείνεται στα κράτη - μέλη που απαιτούν απόδειξη της υπαιτιότητας, η θέσπιση κανόνα σύμφωνα με τον οποίο «όταν το θύμα έχει αποδείξει παραβίαση του άρθρου 81 ή 82 ο δράστης της παραβίασης πρέπει να είναι υπεύθυνος για τις ζημιές που έχουν προκληθεί, εκτός εάν αποδείξει ότι η παραβίαση ήταν αποτέλεσμα γνησίως συγγνωστού σφάλματος»¹⁰⁶. Ένα σφάλμα δε, «θεωρείται συγγνωστό, εάν ένα λογικό άτομο που επιδεικνύει υψηλό βαθμό επιμέλειας δεν θα αντιλαμβανόταν ότι η επίμαχη συμπεριφορά περιόριζε τον ανταγωνισμό»¹⁰⁷. Η εν λόγω εξαίρεση θα πρέπει μάλιστα, σύμφωνα με την Επιτροπή, να εφαρμόζεται στενά και σε ελάχιστες περιπτώσεις, όπως σε υποθέσεις

---

102. Βλ. EMMANUELA TRULI, *Binding Effect*, ό.π. υπ. αρ. 75, σελ. 30 επ. Πρβλ. και την αντίστοιχη προβληματική σε ευρύτερο πλαίσιο ΣΟΥΦΛΕΡΟΥ, Ο Κανονισμός 1/2003 και η βάση αυτού αποκεντρωμένη εφαρμογή των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ - Επιπτώσεις στο ελληνικό δίκαιο ανταγωνισμού, σελ. 29, 42, στο συλλ. τόμο με επιμέλεια των ΚΟΚΚΟΡΗΣ/ΛΙΑΝΟΣ, Η Μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008.

103. Ότι η έννοια της υπαιτιότητας διαφέρει στα κράτη - μέλη, βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 163 επ.

104. Για τη σημασία της υπαιτιότητας και της παρανομίας για τη θεμελίωση της ευθύνης του ζημιώσαντα και την εξαίρεση από την αρχή *casus sentit dominus* ιστορικά και δικαιοπολιτικά βλ. ΔΩΡΗ, Ζητήματα αστικής ευθύνης από ιστορικοσυγκριτική και δικαιοσυγκριτική σκοπιά, ΧρΙΔ 2007, 673 επ.

105. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.4 σελ. 8, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 168 επ., με παραπομπές στις συνεκδικασθείσες C-46/93 και C-48/93 *Brasserie du Pêcheur* [1996] ECR I-1029 παρ. 79 και στις συνεκδικασθείσες C-295/04 έως C-298/04 *Manfredi* [2006] ECR I-6619 παρ. 31 και 61 επ. Αντίθετο ως φαίνεται το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο που προκρίνει την ύπαρξη προϋπόθεσης πταίσματος, βλ. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 15.

106. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.4, σελ. 8, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 175 επ. Η λήψη του συγγνωστού λάθους με την αυτονόητη προϋπόθεση ότι το βάρος απόδειξης πέφτει στον εναγόμενο είχε υποστηριχθεί στο πλαίσιο της δημόσιας διαβούλευσης για την Πράσινη Βίβλο και από DREXL ET AL., *Comments of the Max Planck Institute*, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 11 επ.

107. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.4, σελ. 8, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 175 επ.

που παρουσιάζουν μεγάλη πολυπλοκότητα και καινούρια νομικά ζητήματα¹⁰⁸.

Η Πράσινη Βίβλος είχε θέσει υπό συζήτηση μια σειρά από εναλλακτικές προτάσεις για το θέμα αυτό, οι οποίες περιλάμβαναν επίσης την πρόταση για την καθιέρωση συστήματος αντικειμενικής ευθύνης και την πρόταση για διαφοροποίηση της προϋπόθεσης αυτής ανάλογα με τη σοβαρότητα της παράβασης¹⁰⁹. Προκειμένου να ληφθούν υπ' όψη περιπτώσεις όπου υπήρχε εύλογη αμφιβολία στους παραβαίνοντες για τη νομιμότητα μιας πρακτικής, αλλά και να αποφευχθεί η ανασφάλεια που θα προκαλούσε η διάκριση μεταξύ «σοβαρών» και «λιγότερο σοβαρών» παραβάσεων, οι προτάσεις αυτές δεν προτιμήθηκαν¹¹⁰.

Παρά τη σχετική πρόταση στη Λευκή Βίβλο για καθιέρωση ενός είδους αμάχητου τεκμηρίου ως προς την υπαιτιότητα (με τη στενή εξαίρεση του συγγνωστού λάθους), η Επιτροπή φαίνεται στο Έγγραφο Εργασίας να είναι διατεθειμένη να αφήσει ανοιχτή τη δυνατότητα στα κράτη - μέλη που απαιτούν απόδειξη της υπαιτιότητας (την οποία είτε πρέπει να αποδείξει ο ενάγων είτε λειτουργεί ως μαχητό τεκμήριο υπέρ του) να διατηρήσουν τη σχετική ρύθμιση, με όριο ωστόσο την αρχή της αποτελεσματικότητας¹¹¹.

Διευκρινίζει, βεβαίως, ότι στα κράτη - μέλη στα οποία η επιδίκαση αποζημίωσης για παραβάσεις της εθνικής αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, είτε δεν προϋποθέτει υπαιτιότητα, είτε η απόδειξη της παράβασης αποτελεί αμάχητο τεκμήριο για την ύπαρξη υπαιτιότητας, η αρχή της ισοδυναμίας¹¹² καθιστά απαραίτητη την επιδίκαση αποζημίωσης για παραβάσεις των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ (πλέον 101 και 102 ΣΛΕΕ) υπό τις ίδιες προϋποθέσεις, οπότε στα κράτη -

---

108. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 178 επ., όπου η Επιτροπή διευκρινίζει περαιτέρω ότι όσο σοβαρότερος είναι ο περιορισμός του ανταγωνισμού, τόσο δυσκολότερο θα είναι για τον εναγόμενο να αποδείξει ότι παρά την καταβολή της πρέπουσας επιμέλειας δεν είχε γνώση των αντανταγωνιστικών αποτελεσμάτων.

109. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 166, Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 3, επιλογές 11 επ.

110. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 167.

111. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 174. Ότι στο σημείο αυτό (και όχι το μόνο) η Λευκή Βίβλος έρχεται σε αντίθεση με το Έγγραφο Εργασίας και δημιουργεί σύγχυση, βλ. ΚΟΜΝΙΝΟΣ, *A first appraisal*, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 84, ιδιαίτερα υποσημείωση αρ. 7.

112. Βλ. επίκληση της αρχής αυτής και στην υπόθεση ΔΕΚ C-453/1999, 20.9.2001, *Courage κατά Crehan*, Συλλ. Νομ. 2001, I-6297, σκέψη 29, όπου το δικαστήριο έκανε λόγο για την ελευθερία των εθνικών εννόμων τάξεων στον προσδιορισμό των αρμόδιων δικαιοδοτικών οργάνων και δικονομικών προϋποθέσεων άσκησης σχετικών ενδίκων βοηθημάτων υπό τον περιορισμό της εφαρμογής αφενός της αρχής της ισοδυναμίας (principle of equivalence) σύμφωνα με την οποία οι προϋποθέσεις αυτές δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκές σε σχέση με εκείνες που αφορούν παρόμοια ένδικα βοηθήματα της εσωτερικής έννομης τάξης, και αφετέρου της αρχής της αποτελεσματικότητας (principle of effectiveness) σύμφωνα με την οποία οι σχετικές προϋποθέσεις δεν μπορούν να καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων της κοινοτικής έννομης τάξης.

μέλη αυτά δε χρειάζεται να γίνουν σχετικές τροποποιήσεις¹¹³.

Από τις παραπάνω θέσεις γίνεται σαφές ότι η Επιτροπή προκρίνει τη λύση της κατάργησης της προϋπόθεσης της υπαιτιότητας¹¹⁴ ή της αναγνώρισης αμάχητου τεκμηρίου ως προς αυτήν, εφόσον έχει αποδειχθεί η παράβαση¹¹⁵. Παράλληλα, ωστόσο, διαφαίνεται η διαλλακτικότητά της ως προς το σημείο αυτό, πιθανότατα προκειμένου να αποφύγει αντιδράσεις κρατών - μελών που θα αντιστέκονταν στην ιδέα εισαγωγής κανόνα που θα καθιστούσε την ευθύνη του παραβάτη της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας κατά το γράμμα ή και στην πράξη ευθύνη από διακινδύνευση (strict liability)¹¹⁶.

Εξάλλου, όπως παρατηρήθηκε σωστά, η συζήτηση για την υπαιτιότητα διεξάγεται συνήθως στο παράδειγμα των καρτέλ, ενώ θα πρέπει να γίνεται διαφοροποίηση για άλλες περιπτώσεις στις οποίες η παραβίαση των κανόνων ανταγωνισμού δεν είναι πάντα ευδιάκριτη για τα μέρη¹¹⁷. Για το λόγο αυτό, υποστηρίζεται εύλογα, ότι η ρύθμιση για την υπαιτιότητα θα πρέπει να επιτρέπει διαφοροποίηση ανάμεσα στις διαφορετικές υποθέσεις¹¹⁸. Μια τέτοια διαφοροποίηση από την αυστηρότερη αντιμετώπιση των υποθέσεων καρτέλ (όπου βεβαίως οι παραβάτες θα αδυνατούν κατά κανόνα να αποδείξουν έλλειψη υπαιτιότητας¹¹⁹) θα είχε π.χ. σημασία στο πεδίο των κάθετων περιορισμών και της εφαρμογής του άρθρου 82 ΣυνθΕΚ¹²⁰.

Στο πλαίσιο αυτό, και ενόψει της πρότασης της Επιτροπής περί της εξαίρεσης για συγγνωστό λάθος, φαίνεται να υπάρχει μεν συναίνεση ως προς την αντιστροφή του βάρους της απόδειξης για την προϋπόθεση της υπαιτιότητας¹²¹. Προκρίνεται,

---

113. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 173.

114. Η προτίμηση αυτή διαφαινόταν και στην Πράσινη Βίβλο, βλ. Παράρτημα Πράσινης Βίβλου, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 108. Βλ. και ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 943.

115. Ότι η σχετική συζήτηση για την υπαιτιότητα ως προϋπόθεση ή όχι για την επιδίκαση αποζημίωσης για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας ουσιαστικά ξεκίνησε πολύ παλαιότερα από τη εισήγηση του Γενικού Εισαγγελέα Van Gerven στην υπόθεση C-128/92 Banks v. British Coal 1994 Συλλ. Νομ. I-1209, 1258, βλ. και BULST, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 89.

116. Βλ. γενικά για την ευθύνη από διακινδύνευση ΠΑΝΟΥ ΚΟΡΝΗΛΑΚΗ, Η ευθύνη από διακινδύνευση, Θεσσαλονίκη 1982.

117. Βλ. DREXL ET AL.: Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 9.

118. Βλ. DREXL ET AL.: Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 9.

119. Ότι αυτό είναι έτσι στην πράξη βλ. και JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 4 επ.

120. Βλ. BULST, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 89. Για την αστική ευθύνη για παραβάσεις του άρθρου 82 ΣυνθΕΚ βλ. MARK-OLIVER MACKENRODT, BEATRIZ CONDE GALLEGU & STEFAN ENCHELMAIER (εκδ.), Abuse of Dominant Position: New Interpretation - New Enforcement Mechanisms? Springer Verlag, Βερολίνο 2008

121. Βλ. ενδεικτικά BULST, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 89, DREXL ET AL.: Com-

ωστόσο, η εξαίρεση του συγγνωστού λάθους να είναι αρκετά ευρεία ώστε να περιλαμβάνει συμπεριφορές για τις οποίες δεν είναι εξ αρχής ξεκάθαρο ότι είναι αντανταγωνιστικές, για να μην καταλήγουμε σε περιορισμό του υγιούς ανταγωνισμού και της πρωτοτυπίας¹²². Η λύση αυτή φαίνεται πραγματικά να αφήνει αρκετή ευελιξία στην κρίση του δικαστή, ο οποίος θα έχει έτσι την ευχέρεια να απονεμίσει δικαιοσύνη στην εκάστοτε υπόθεση, χωρίς να δυσχεραίνεται δικονομικά η θέση του ενάγοντα. Για την εφαρμογή της, πάντως, φαίνεται απαραίτητη η διόρθωση του γράμματος του κανόνα, όπως αυτός προτείνεται στη Λευκή Βίβλο, μια και ο αυστηρός τρόπος διατύπωσης του μάλλον αποκλείει τέτοιες ευρύτερες εξαιρέσεις¹²³.

2.5. Είδος και υπολογισμός της προς αποκατάσταση ζημίας

Σχετικά με το θέμα της ζημίας, η Λευκή Βίβλος κάνει αναφορά αφενός στο είδος της αποκαταστατέας βλάβης και αφετέρου στον τρόπο υπολογισμού της ζημίας, χωρίς, ωστόσο, να προσθέτει κάτι περισσότερο στην προβληματική που είχε θίξει η Πράσινη Βίβλος¹²⁴.

Συγκεκριμένα, σχετικά με το είδος της αποκαταστατέας βλάβης η Λευκή Βίβλος επιβεβαιώνει ότι βάσει του δικαιώματος για πλήρη αποζημίωση που αναγνώρισε το ΔΕΚ¹²⁵, αποκαταστατέα είναι όχι μόνο η ζημία που οφείλεται στην αντανταγωνιστική αύξηση της τιμής, αλλά και το διαφυγόν κέρδος εξαιτίας της μείωσης των πωλήσεων ως συνέπεια της αύξησης αυτής, ενώ υπάρχει και δικαίωμα για τόκους¹²⁶. Λαμβάνοντας όμως υπ' όψη τα σχόλια¹²⁷ που υποβλήθηκαν στο

ments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 9, KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 92. Αντίθετοι ενδεικτικά βλ. EUROPEAN JUSTICE FORUM, Response to DG Comp White paper on Damages for Breaches of Competition Law, παρ. 18, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments/eurjfor_en.pdf>.

122. Βλ. KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 92. Έτσι και BULST, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 89, DREXL ET AL.: Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 9.

123. Βλ. ουσιαστικές και συγκεκριμένες προτάσεις σε JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 5 επ.

124. Ό.π. υπ. αρ. 3, εναλλακτικές προτάσεις 14 επ., Παράρτημα Πράσινης Βίβλου, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 114 επ. και 147 επ.

125. Βλ. συνεκδικασθείσες C-29504 έως C-298/04 *Manfredi* [2006] ECR I-6619, σκέψεις 95 και 97. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 185 επ.

126. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.5, σελ. 8, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 180, 186 επ. Σύμφωνο με την πρόταση αυτή και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, βλ. Ψήφισμα της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 16. Ειδικά για το ζήτημα των τόκων βλ. και C-271/91 *Marshall* [1993] ECR I-4367 σκέψη 31.

127. Ότι η Επιτροπή δεν επέμεινε στο ζήτημα αυτό προκειμένου να αυξήσει τις πιθανότητες να υπάρξει πολιτική συναίνεση στα μέτρα που προτείνει, BULST, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19,

πλαίσιο της δημόσιας διαβούλευσης για την Πράσινη Βίβλο, και τα οποία τόνιζαν τον αποζημιωτικό (και μόνο) χαρακτήρα των αξιώσεων αποζημιώσεων, απορρίπτονται στη Λευκή Βίβλο οι προτάσεις για διπλασιασμό του ύψους της αποζημίωσης σε περιπτώσεις καρτέλ και καταβολή στους ζημιωθέντες αποζημιώσεων υψηλότερων της πραγματικής τους ζημίας¹²⁸ ή όπως λέγονται συχνά, «τιμωρητικών» αποζημιώσεων¹²⁹. Διευκρινίζει πάντως, ότι με βάση την αρχή της ισοδυναμίας, όταν η επιδίκαση τέτοιων αποζημιώσεων είναι επιτρεπτή από το δίκαιο ενός κράτους - μέλους για παραβάσεις τις εθνικής αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, πρέπει να επιτρέπεται αντίστοιχα και για παραβάσεις των ευρωπαϊκών κανόνων ανταγωνισμού¹³⁰.

Η Επιτροπή προτείνει όμως για λόγους ασφάλειας δικαίου και για τη μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση των δυνητικών παραβατών και θυμάτων, την κωδικοποίηση σε ένα κοινοτικό νομοθετικό κείμενο του ισχύοντος κοινοτικού κεκτημένου για την έκταση των ζημιών που μπορούν να ζητήσουν τα θύματα παραβιάσεων της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας¹³¹. Στην πρόθεση της Επιτροπής να προχωρήσει σε νομοθετικό κείμενο για την έκταση των ζημιών αντλήθηκε, ωστόσο, ότι η ζημία αποτελεί βασική έννοια του εκάστοτε εθνικού δικαίου και προϋπόθεση ευθύνης για μια σειρά από ανθρώπινες δραστηριότητες, συνεπώς μια διαφοροποιημένη σύλληψή της ειδικά για το πολύ περιορισμένο πεδίο των αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας είναι μάλλον αδόκιμη¹³².

Ζημιωθέντες στις σχετικές αγωγές θα είναι κυρίως, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, οι ανταγωνιστές και οι αγοραστές των προϊόντων (ή των υπηρεσιών). Οι ανταγωνιστές θα ζητούν, κατά κανόνα, αποζημίωση για τα διαφυγόντα κέρδη τους. Οι αγοραστές θα ζητούν καταρχάς να αποζημιωθούν για την επιπλέον επιβάρυνση – δηλαδή για τη διαφορά μεταξύ της υποθετικής τιμής αγοράς που θα είχε το

σελ. 84.

128. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 181 επ.

129. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 188 επ. Ότι σε κάθε περίπτωση το ΔΕΚ αναγνώρισε στην υπόθεση *Manfredi*, τουλάχιστον εμμέσως, ότι η «τιμωρητική» αποζημίωση δεν έρχεται σε αντίθεση με την «ευρωπαϊκή» δημόσια τάξη, βλ. ό.π. παρ. 190. Η Επιτροπή διευκρινίζει βεβαίως ότι τα κράτη - μέλη έχουν δικαίωμα να προβλέψουν την απαγόρευση πλουτισμού του ζημιωθέντα από την καταβληθείσα αποζημίωση, ό.π. παρ. 191 επ. Για τις εν λόγω αποζημιώσεις στην Ελλάδα βλ. και ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, Αστική ευθύνη, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 44 επ., ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, Punitive Damages (ποινική αποζημίωση) και ελληνική δημόσια τάξη (ή προς μια επανεξέταση των σκοπών της αστικής ευθύνης), Κριτ.Επιθ. 2000, 195 επ.

130. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 189 με παραπομπή στην απόφαση ΔΕΚ για τις συνεκδικασθείσες C-295/04 έως C-298/04 *Manfredi* [2006] ECR I-6619, σκέψη 93.

131. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.5, σελ. 8. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 194.

132. Βλ. JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 9 επ.

προϊόν εάν δεν υπήρχε η παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού και της τιμής που πλήρωσαν στην πραγματικότητα. Περαιτέρω, π.χ. στο παράδειγμα αγοραστών προϊόντων προς μεταπώληση, η ζημία τους μπορεί να επεκτείνεται και στα διαφυγόντα κέρδη για τις μονάδες που δεν πώλησαν λόγω του επιπλέον κόστους τους (το λεγόμενο “dead weight loss”)¹³³.

Και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις, η δυσκολία στον υπολογισμό του ύψους των ζημιών, αφορά στη σύγκριση της τωρινής οικονομικής κατάστασης του θύματος και οικονομικής του κατάστασης με βάσει το υποθετικό σενάριο μιας ανταγωνιστικής αγοράς¹³⁴. Η Λευκή Βίβλος αναγνωρίζει τη δυσκολία αυτή, περιορίζεται, ωστόσο, στο να εκφράσει την πρόθεση της Επιτροπής «να καταρτίσει ένα πλαίσιο με πραγματιστικές, μη δεσμευτικές κατευθύνσεις για την ποσοτικοποίηση των ζημιών σε υποθέσεις παραβίασης της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, π.χ. μέσω μεθόδων κατά προσέγγιση υπολογισμού ή απλουστευμένων κανόνων για την εκτίμηση της ζημίας»¹³⁵.

Με τη θέση αυτή, η Λευκή Βίβλος ξεκαθαρίζει πλέον ότι η αποζημίωση για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας θα πρέπει να θεωρείται ως θεσμός που στοχεύει στην αποζημίωση του ενάγοντα¹³⁶. Έτσι, καθορίζει ως βάση της υπολογισμού της αποζημίωσης τη ζημία που υπέστη ο εκάστοτε ενάγων, αποφεύγοντας πλέον αναφορά στη δυνατότητα αποζημίωσής του με βάση το παράνομο κέρδος που πραγματοποίησε ο δράστης της παράβασης, εναλλακτική που είχε θέσει προς συζήτηση η Πράσινη Βίβλος¹³⁷. Η πρόκριση της πρότασης αυτής είναι καταρχάς ορθή, στο βαθμό που στην αδικοπρακτική ευθύνη το δικαστήριο παραδοσιακά ασχολείται με το κατά πόσον ζημιώθηκε ο ενάγων και όχι με το δύσκολο ερώτημα αν και σε τι βαθμό επωφελήθηκε ο εναγόμενος από την παράβαση¹³⁸. Είναι επίσης ορθή επειδή κατά κανόνα σημαντικό μέρος της ζημίας θα αφορά εκτός από το ποσό της επιπλέον επιβάρυνσης (overcharge), το οποίο επωφελήθηκε ο παραβάτης, και τα διαφυγόντα κέρδη του ενάγοντα, δηλαδή τα κέρδη που δεν πραγματοποιήθηκαν εξαιτίας της αυξημένης τιμής που κατά τεκμήριο αποθάρρυνε από την αγορά των υπερτιμημένων προϊόντων κάποιους από

133. Βλ. Και BULST, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 84. Για την κατανόηση της έννοιας αυτής βλ. και τα σχεδιαγράμματα σε ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, Αστική ευθύνη, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 66 επ.

134. Βλ. σχετικά και ΔΕΛΗΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Αξιώσεις αποζημίωσης, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 437 επ., ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, Αστική ευθύνη, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 51 επ.

135. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.5, σελ. 9, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 193 επ., 199.

136. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 182. Ότι η απόφαση Manfredi διασαφήνισε ως προς το κοινοτικό κεκτημένο ότι οι ζημιωθέντες δικαιούνται αποζημίωση τουλάχιστον ίση με την προκληθείσα ζημία, βλ. ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, Αστική ευθύνη, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 43.

137. Βλ. Πράσινη Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 2.3, εναλλακτική λύση 15.

138. Βλ. ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 945.

τους πιθανούς αγοραστές¹³⁹. Η Επιτροπή, βεβαίως, θα μπορούσε να αφήσει κάποιο περιθώριο για κατ' εξαίρεση υπολογισμό της ζημίας με βάση τα παράνομα κέρδη του εναγομένου, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, όταν π.χ. ο ενάγων για κάποιον ιδιαίτερο λόγο δεν είναι σε θέση να αποδείξει την έκταση της ζημίας του ή/και στο πλαίσιο επιτυχούς αυτοτελούς αγωγής αποζημίωσης του πρώτου ενάγοντα κατά του παραβάτη¹⁴⁰, δυνατότητα η οποία πάντως δε φαίνεται να αποκλείεται σε εθνικό επίπεδο από το ισχύον κοινοτικό κεκτημένο¹⁴¹.

Όσον αφορά τον υπολογισμό της έκτασης της ζημίας, η Πράσινη Βίβλος είχε θέσει υπό συζήτηση μια σειρά από οικονομικά μοντέλα, με διάφορα επίπεδα πολυπλοκότητας¹⁴², τα οποία αντιστοιχούν και σε ανάλογα επίπεδα ακρίβειας προσδιορισμού της ζημίας¹⁴³. Το ζήτημα που είχε τεθεί ήταν κατά πόσον η υποτιθέμενη ακρίβεια στον υπολογισμό της ζημίας των περισσότερο περίπλοκων μεθόδων υπολογισμού της δικαιολογούσε την επιβάρυνση σε κόστος και χρόνο προκειμένου να γίνει η απαιτούμενη οικονομική ανάλυση¹⁴⁴. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή προκρίνει πλέον, εύλογα¹⁴⁵, τη λύση ενός κατά προσέγγιση υπολογισμού της ζημίας και αντίστοιχα της αποζημίωσης που φαίνεται «δίκαιη και εύλογη», με βάση τα πιο απλά οικονομικά μοντέλα¹⁴⁶. Σημειώνει, μάλιστα, ότι με βάση την αρχή της αποτελεσματικότητας, σύμφωνα με την οποία οι προϋποθέσεις που θέτει

---

139. Βλ. ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 945 επ. Βλ. σχετικά με το ζήτημα της ζημίας και ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, Απαιτήση αποζημίωσης, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 243, ΤΖΑΚΑ, Αξίωση αποζημίωσης, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 42, 452 επ.

140. Υπέρ μιας λύσης που θα επιδικάζει το ανώτατο ποσό από τα δύο, της προκληθείσας ζημίας ή του κέρδους της παράβασης με δυνατότητα διπλασιασμού του στις περιπτώσεις αυτόνομων αγωγών και κατά την κρίση του δικαστηρίου, βλ. JOSEF DREXL/BEATRIZ CONDE-GALLEGO/STEFAN ENCHEL-MAIER/MARK-OLIVER MACKENRODT/FLORIAN ENDTER, Comments of the Max-Planck Institute for Intellectual Property, Competition and Tax Law on the DG Competition Green Paper of December 2005 on the Damages actions for breach of the EC antitrust rules, σελ. 12 επ., διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://ec.europa.eu/comm/competition/antitrust/actionsdamages/files_green_paper_comments/max_planck_institut.pdf>. Βλ. εκτεταμένη ανάλυση της σχετικής προβληματικής και σε ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, Αστική ευθύνη, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 47 επ. Βλ. πάντως για την απόρριψη της βάσης αυτής υπολογισμού της αποζημίωσης από βρετανικά δικαστήρια στην υπόθεση *Devenish v. Sanofi* ([2008] EWCA Civ 1086) JENNIFER SKILBECK, Cartel Damages: The Court of Appeal Rejects a Gain-Based Remedy, ECLR 2009, 105 επ.

141. Έτσι μάλλον και ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, Αστική ευθύνη, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 43, 46 επ.

142. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 183. Βλ. και Πράσινη Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 3, εναλλακτικές 18-20, Παράρτημα Πράσινης Βίβλου, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 125-114 και 152-155.

143. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 198.

144. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 183, 198 επ. Βλ. και Πράσινη Βίβλο ό.π. υπ. αρ. 3, εναλλακτική 18.

145. Έτσι και BULST, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 85. Με αντίθετη γνώμη, βλ. JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 12 επ.

146. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 183, 200.

το κράτος - μέλος για την άσκηση δικαιωμάτων της κοινοτικής έννομης τάξης δεν μπορεί να καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών, το εθνικό δικαστήριο, το οποίο διαπίστωσε ότι ο ενάγων ζημιώθηκε από την αντιανταγωνιστική συμπεριφορά του εναγομένου, δεν μπορεί να αρνηθεί την επιδίκαση αποζημίωσης απλά και μόνο επειδή ο πρώτος αδυνατεί να αποδείξει επαρκώς το ακριβές ποσό της ζημίας του¹⁴⁷. Για το λόγο αυτό, επαναλαμβάνει την πρόθεσή της να δημοσιεύσει μη δεσμευτικές για τα κράτη - μέλη κατευθυντήριες γραμμές, οι οποίες θα παρέχουν πρακτική καθοδήγηση για τον προσδιορισμό του ύψους της αποζημίωσης με βάση απλοποιημένους κανόνες υπολογισμού της¹⁴⁸.

Δεδομένης της πολυπλοκότητας των σχετικών ζητημάτων κάποια πρακτική καθοδήγηση για τον προσδιορισμό του ύψους της αποζημίωσης θα βοηθούσε, πιθανόν, τον εθνικό δικαστή κατά το δύσκολο έργο προσδιορισμού της, ειδικά στις χώρες όπου οι εν λόγω αξιώσεις δεν παρουσιάζουν ακόμα μεγάλη ανάπτυξη και έτσι η δικαστηριακή εμπειρία στον τομέα αυτό είναι περιορισμένη¹⁴⁹. Η δημιουργία και υποβολή προς συζήτηση κάποιων τέτοιων κατευθυντήριων γραμμών για τον υπολογισμό της ζημίας σε περιπτώσεις αγωγών για παραβιάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας αναμένονται ως εκ τούτου με ιδιαίτερο ενδιαφέρον¹⁵⁰. Οι κατευθυντήριες αυτές γραμμές θα περιλαμβάνουν πιθανότατα τις θέσεις της Επιτροπής για μια σειρά από ζητήματα με επιρροή και στον αριθμό των αγωγών αποζημίωσης, όπως τη διαφοροποίηση του τρόπου υπολογισμού της αποζημίωσης ανάλογα με το αν η αγωγή αποτελεί παρεπόμενη («follow-on») μιας απόφασης ΕΑΑ ή αυτοτελής («stand-alone»)¹⁵¹.

2.6. Ένσταση μετακύλισης της επιπλέον επιβάρυνσης

Η Λευκή Βίβλος δεν μπορούσε βεβαίως παρά να πάρει θέση και όσον αφορά το

147. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 197.

148. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 200. Ως παράδειγμα αναφέρεται για περιπτώσεις καθορισμού τιμών ο κανόνας του υπολογισμού της αποζημίωσης με βάση τη μέση επιπλέον (παράνομη) επιβάρυνση (average overcharge), ό.π. Υπέρ της κατάρτισης ενός μη δεσμευτικού πλαισίου για τον υπολογισμό των ζημιών, βλ. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 17.

149. Βλ. σχετικά και JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 11.

150. Βλ. ενδεικτικά και JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 15, AUGUSTIN/HABERMAN, Calculating damages, ό.π. υπ. αρ. 66, σελ. 15 επ., οι οποίοι ωστόσο αμφισβητούν την αναγκαιότητα των κατευθυντήριων γραμμών για το λόγο ότι θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τυπολατρικά.

151. Για την πρόταση στις περιπτώσεις αυτοτελών αγωγών (όπου δηλαδή δεν έχει προηγηθεί απόφαση ΕΑΑ ο ενάγων να μπορεί να αξιώσει το μεγαλύτερο εκ των ποσών που προκύπτουν αφενός από τη ζημία που υπέστη και αφετέρου από το παράνομο κέρδος του παραβάτη, βλ. DREXL ET AL.: Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 10.

επιτρεπτό ή όχι της ένστασης μετακύλισης¹⁵². Το ζήτημα αυτό, που επηρεάζει την έκταση της αποζημίωσης αλλά και το κίνητρο των άμεσων και έμμεσων αγοραστών να εγείρουν αξιώσεις αποζημίωσης κατά του προμηθευτή με αντιανταγωνιστική συμπεριφορά, προκύπτει στις περιπτώσεις που μια επιχείρηση που αγοράζει από έναν τέτοιο προμηθευτή μπορεί να είναι σε θέση να περιορίσει τις οικονομικές απώλειες μετακυλίωντας στους δικούς της πελάτες ή στον τελικό καταναλωτή το σύνολο ή μέρος της επιπλέον επιβάρυνσης¹⁵³. Σε αγωγή αποζημίωσης του άμεσου αγοραστή ο δράστης της παράβασης μπορεί τότε να επικαλεστεί ως αμυντικό επιχείρημα ότι ο ενάγων δεν υπέστη ζημία διότι μετακύλισε την αύξηση της τιμής στους πελάτες του, επιχείρημα το οποίο αν αποδειχθεί από τον εναγόμενο αποκλείει το δικαίωμα αποζημίωσης του ενάγοντα όσον αφορά την επιπλέον επιβάρυνση, προκειμένου να αποφευχθεί ο αδικαιολόγητος πλουτισμός του¹⁵⁴.

Σχετική απόδειξη θα πρέπει να επιτύχει, εξάλλου, και ο έμμεσος αγοραστής, όταν στραφεί εναντίον του δράστη της παράβασης, επικαλούμενος τη μετακύλιση της επιπλέον επιβάρυνσης και προκειμένου να αποδείξει τη ζημία του¹⁵⁵. Η Λευκή Βίβλος αναγνωρίζει μάλιστα ότι «οι αγοραστές που βρίσκονται στο τέλος ή κοντά στο τέλος της αλυσίδας διανομής είναι συχνά εκείνοι που βλάπτονται περισσότερο από τις παραβιάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, αλλά λόγω της απόστασής του από την παραβίαση είναι ιδιαίτερα δύσκολο για αυτούς να συγκεντρώσουν επαρκείς αποδείξεις για την ύπαρξη και την έκταση μετακύλισης της παράνομης επιπλέον επιβάρυνσης» οπότε συχνά «δεν αποζημιώνονται και ο δράστης της παράβασης, ο οποίος μπορεί να έχει χρησιμοποιήσει με επιτυχία την ένσταση μετακύλισης για να αντικρούσει έναν άλλο ενάγοντα σε προηγούμενο στάδιο της αλυσίδας διανομής, διατηρεί τον αδικαιολόγητο πλουτισμό του»¹⁵⁶.

Προς αποφυγή τέτοιων φαινομένων η Λευκή Βίβλος προτείνει τη μείωση του βάρους απόδειξης του θύματος με την εισαγωγή υπέρ των έμμεσων αγοραστών

---

152. Η Πράσινη Βίβλος είχε παρουσιάσει τέσσερις εναλλακτικές προτάσεις σε συνδυασμό με τη δυνατότητα έγερσης αγωγής τόσο από τους άμεσους όσο και από τους έμμεσους αγοραστές, βλ. Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 2.4 εναλλακτικές 21-24. Βλ. σχετικά και ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 948 επ. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 203. Ότι το θέμα της ένστασης μετακύλισης αποτελεί το κεντρικό ζήτημα των ιδιωτικών αγωγών αποζημίωσης για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, βλ. BULST, Private Antitrust Enforcement, ό.π. υπ. αρ. 18, σελ. 732, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 85.

153. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 201.

154. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.6, σελ. 9, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 207, 214.

155. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.6, σελ. 9, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 207.

156. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.6, σελ. 9, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 211, 215 επ. Βλ. και εκτεταμένη ανάλυση των σχετικών προβλημάτων σε ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, Αστική ευθύνη, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 73 επ.

μαχητού τεκμηρίου, ότι η παράνομη επιπλέον επιβάρυνση έχει μετακυλισθεί εξ ολοκλήρου σε αυτούς¹⁵⁷. Βεβαίως, το τεκμήριο αυτό λειτουργεί μόνο υπέρ των έμμεσων αγοραστών και όχι υπέρ του εναγόμενου στη δίκη με τον άμεσο αγοραστή: ο εναγόμενος - παραβάτης στην περίπτωση αυτή, συνεχίζει να διατηρεί το βάρος απόδειξης του αμυντικού ισχυρισμού του περί μετακύλισης της επιπλέον επιβάρυνσης σε ένα επόμενο στάδιο της αλυσίδας διανομής¹⁵⁸. Η Επιτροπή, παράλληλα, ενθαρρύνει τα εθνικά δικαστήρια να κάνουν χρήση όλων των μηχανισμών που έχουν στη διάθεσή τους «για να αποφύγουν την ελλιπή ή υπερβάλλουσα αποζημίωση της βλάβης», «σε περίπτωση κοινών, παράλληλων ή διαδοχικών αγωγών που υποβάλλονται από αγοραστές σε διαφορετικά σημεία της αλυσίδας διανομής»¹⁵⁹.

Η Επιτροπή διευκρινίζει στο πλαίσιο αυτό, ότι σε κοινή αγωγή των άμεσων και έμμεσων αγοραστών, το δικαστήριο θα μπορεί να πάρει ενιαία θέση για τη μετακύλιση ή όχι της επιπρόσθετης επιβάρυνσης (ή ενός ποσοστού αυτής) και να επιδικάσει την αντίστοιχη αποζημίωση σε αυτόν από τους ενάγοντες που την υπέστη¹⁶⁰. Επίσης, σε παράλληλες αγωγές με αντικείμενο το ζήτημα της μετακύλισης ή όχι της επιπρόσθετης επιβάρυνσης, θα ήταν ίσως σκόπιμο κάποια δικαστήρια να αναβάλουν την εκδίκαση της υπόθεσης μέχρις ότου ένα από αυτά αποφανθεί σχετικά ή να παραπέμψουν την υπόθεση προς εκδίκαση σε ένα δικαστήριο, εφόσον αυτό έχει αρμοδιότητα¹⁶¹. Τέλος, σε περιπτώσεις διαδοχικών αγωγών αγοραστών που βρίσκονται σε διαφορετικά επίπεδα της αλυσίδας διανομής (αλλά και στις περιπτώσεις παράλληλων αγωγών όπου το δικαστήριο ανέβαλε την εκδίκαση της υπόθεσης μέχρι να εκδικαστεί μια αντίστοιχη), η κατά προθέση

157. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.6, σελ. 10, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 219.

158. Η Επιτροπή διευκρινίζει ότι με την αντιστροφή του βάρους της απόδειξης μόνο υπέρ του έμμεσου αγοραστή υπάρχει ένας μικρός κίνδυνος ο εναγόμενος να μην μπορέσει να αποδείξει τη μετακύλιση της επιπλέον επιβάρυνσης στη δίκη με τον άμεσο αγοραστή, να μην μπορέσει να ανταποδείξει ότι δεν έγινε μετακύλιση στη δίκη με τον έμμεσο αγοραστή, και να το δικαστήριο να επιδικάσει αποζημίωση για την ίδια ζημία δύο φορές στους διαφορετικούς ενάγοντες. Σημειώνει, ωστόσο, ότι ο κίνδυνος αυτός είναι μικρός, πολύ μικρότερος από τον κίνδυνο να μην αποζημιωθεί κανείς (εάν δεν αναγνωριστεί το ως άνω μάχημο τεκμήριο) και ο παραβάτης να κρατήσει τον παράνομο πλουτισμό του, και σε κάθε περίπτωση εάν κάποιος κίνδυνος πρέπει να βαρύνει κάποιο από τα μέρη, αυτό πρέπει να είναι ο παραβάτης και όχι το θύμα της παράνομης δράσης αυτού, βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 218, 221.

159. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.6, σελ. 10, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 221 επ.

160. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 223.

161. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 224. Σχετικά με τη δυνατότητα αυτή αναφορά γίνεται στο άρθρο 28 του Κανονισμού 44/2001 (ό.π. υπ. αρ. 94), το οποίο προκρίνει το δικαστήριο το οποίο ανέλαβε πρώτο.

χρόνο εκδοθείσα απόφαση δε θα δεσμεύει μεν το δικαστήριο¹⁶² που θα κρίνει το ίδιο ζήτημα, αλλά θα αποτελεί αποδεικτικό στοιχείο προς εκτίμηση για το δικαστήριο¹⁶³.

Συγκριτικά με την Πράσινη Βίβλο, παρατηρείται ότι η Επιτροπή απέφυγε την επιλογή να αποκλείσει τόσο την ένσταση μετακύλισης¹⁶⁴ όσο και το δικαίωμα των έμμεσων αγοραστών να εγείρουν αγωγή ευνοώντας τους άμεσους αγοραστές¹⁶⁵, επιλογή η οποία καθιστά τις εν λόγω αγωγές πιο απλές και αποτελεσματικές¹⁶⁶, αλλά δίνει έμφαση στον αποτρεπτικό αντί στον αποζημιωτικό χαρακτήρα των ιδιωτικών αγωγών¹⁶⁷ και έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της πλήρους αποζημίωσης και την απόφαση ΔΕΚ *Courage κατά Crehan*¹⁶⁸. Η Επιτροπή απέφυγε, επίσης, την επιλογή να αποκλείεται μεν η ένσταση μετακύλισης, αλλά να μπορεί ο παραβάτης να εναχθεί τόσο από τους άμεσους όσο και από τους έμμεσους αγοραστές με την πιθανότητα να του επιβληθεί η καταβολή αποζημιώσεων πολλαπλάσιων σε ύψος της πραγματικής ζημίας¹⁶⁹, επιλογή με αρκετά πλεονεκτήματα αλλά και το μειονέκτημα ότι μπορεί να καταλήγει σε πλουτισμό κάποιων εκ των εναγόντων¹⁷⁰ και παραβίαση της αρχής του αποζημιωτικού (και όχι

---

162. Για την ασυμμετρία που δημιουργείται από το γεγονός ότι σύμφωνα με τις προτάσεις της Επιτροπής τα πολιτικά δικαστήρια θα δεσμεύονται από τις τελεσίδικες αποφάσεις των ΕΑΑ και των διοικητικών δικαστηρίων επί αυτών, αλλά όχι από τις αποφάσεις άλλων πολιτικών δικαστηρίων βλ. παραπάνω υπό παρ. 2. 4.

163. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 225. Βλ. ωστόσο RAINER BECKER/NICOLAS BESSOT/EDDY DE SMIJTER, *The White Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules*, Competition Policy Newsletter, 2, 2008, 4, 6, σύμφωνα με τους οποίους το μάχιμο τεκμήριο υπέρ του έμμεσου αγοραστή θα ανατρέπεται από τον εναγόμενο όταν έχει ήδη αποζημιώσει για την ίδια ζημία κάποιον άλλο αγοραστή που βρίσκεται ψηλότερα στην αλυσίδα διανομής από τον ενάγοντα.

164. Ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην Πράσινη Βίβλο έτεινε προς το απαράδεκτο της ένστασης μετακύλισης με σκοπό την ενίσχυση του αποτρεπτικού αποτελέσματος των αξιώσεων αποζημίωσης βλ. ΜΑΣΤΡΟΜΑΝΩΛΗ, Μέσα αποκατάστασης στρεβλώσεων του ανταγωνισμού ό.π. υπ. αρ. 20, σελ. 115, ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, Αστική ευθύνη, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 89.

165. Βλ. Πράσινη Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 2.4 εναλλακτική λύση 22. Έχει ωστόσο το πλεονέκτημα ότι καθιστά τις εν λόγω αγωγές πιο απλές και αποτελεσματικές,

166. Βλ. Παράρτημα Πράσινης Βίβλου, ό.α. υπ. αρ. 3, παρ. 182.

167. Βλ. BULST, *Of Arms and Armour*, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 85.

168. Ό.π. υπ. αρ. 19, σκέψη 24 η οποία ορίζει ότι «κάθε ιδιώτης δικαιούται να επικαλείται ενώπιον των δικαστηρίων την παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης, έστω και αν αποτελεί συμβαλλόμενο μέρος σε σύμβαση δυνάμενη να περιορίσει ή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό κατά την έννοια της διατάξεως αυτής», βλ. Παράρτημα Πράσινης Βίβλου ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 177. Βλ. και ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 948 επ. Βλ. και Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 1.1, σελ. 2, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 27, 33 επ.

169. Βλ. Πράσινη Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 2.4 εναλλακτική λύση 23.

170. Βλ. Γενικές Παρατηρήσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης, ό.π. υπ. αρ. 6, απάντηση στην ερώτηση Γ.

τιμωρητικού) χαρακτήρα της αποζημίωσης, όπως αυτή εκλαμβάνεται στις κεντροευρωπαϊκές έννομες τάξεις.

Το πρόβλημα της ένστασης μετακύλισης αποτελεί πραγματικά ένα ιδιαίτερα περίπλοκο ζήτημα¹⁷¹ για το οποίο δεν φαίνεται να υπάρχει λύση χωρίς μειονεκτήματα, εκτός εάν οι αξιώσεις όλων των αγοραστών μπορούν να συγκεντρωθούν σε μία διαδικασία - προϋπόθεση που στην πράξη δε συμβαίνει συχνά και παρουσιάζει επίσης δυνατότητες κατάχρησης¹⁷². Για το λόγο αυτό, οι προτάσεις της Επιτροπής σχετικά με τα ζητήματα που αφορούν στην ένσταση μετακύλισης έγιναν δεκτά με θετικά¹⁷³, επί το πλείστον¹⁷⁴ σχόλια.

Μάλιστα, ακόμα και οι υποστηρικτές του επιτρεπτού της ένστασης μετακύλισης αναγνωρίζουν ότι στην πράξη τα προβλήματα σε κάποιες περιπτώσεις όπως π.χ. όταν πρέπει να γίνει πολλαπλή εφαρμογή του τεκμηρίου μετακύλισης επειδή στην αλυσίδα διανομής έχουν εμπλακεί περισσότερα επίπεδα αγοραστών,

171. Βλ. ενδεικτικά και ανάλυση σε FOAD HOSEINIAN, *Passing-on Damages and Community Antitrust Policy - An Economic Background*, *World Competition* 2005, 3 επ.

172. Βλ. BULST, *Of Arms and Armour*, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 86, με αναφορά στον κίνδυνο έγερσης «αγωγών τορπίλης» ή θα λέγαμε «αντιπερασπισμού», δηλαδή έγερση από τον πιθανό εναγόμενο προληπτικής αναγνωριστικής αγωγής ως προς τη μη υποχρέωσή του να καταβάλει αποζημίωση ενώπιον δικαστηρίων κράτους που φημίζονται για την αργοπορία τους.

173. Βλ. ενδεικτικά BULST, *Of Arms and Armour*, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 85, AUGUSTIN/HABERMAN, *Calculating damages*, ό.π. υπ. αρ. 66, σελ. 14, JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 20 επ., 23.

174. Κατά του επιτρεπτού της ένστασης μετακύλισης, τουλάχιστον ως κανόνα για το λόγο ότι μειώνει την αποτελεσματικότητα των αξιώσεων αποζημίωσης βλ. CDC CARTEL DAMAGE CLAIMS, *Comments on the European Commission's White Paper on Damages Actions for Breach of EC Antitrust Rules* Published on 2 April 2008 (εφεξής "CDC COMMENTS"), σελ. 9, παρ. 37, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments/cdc_en.pdf>. Βλ. και DREXEL ET AL.: *Comments of the Max Planck Institute*, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 62 επ. οι οποίοι προκρίνουν τη λύση του αποκλεισμού της ένστασης μετακύλισης από τον εναγόμενο με παράλληλη εισαγωγή μαχητού τεκμηρίου εναντίον του ότι η μετακύλιση έλαβε όντως χώρα. Έτσι ο εναγόμενος θα υποχρεούτο σε κάθε περίπτωση να αποζημιώσει είτε τον άμεσο είτε τον έμμεσο αγοραστή, δηλαδή όποιον εξ αυτών έγειρε πρώτος σχετική αξίωση. Κατόπιν, ωστόσο, ο άλλος εκ των δύο θα είχε δικαίωμα αναγωγής εναντίον του πρώτου για το ποσό της αποζημίωσης που του αναλογεί. Η πρόταση αυτή παρουσιάζει πολλά πλεονεκτήματα. (Βλ. σχετικά και ΤΡΟΥΛΗ, *Η Πράσινη Βίβλος*, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 950). Ως αδύναμο σημείο της πρότασης αυτής, ωστόσο μπορεί να αναφερθεί το γεγονός ότι υποβάλλει τον αρχικό ενάγοντα σε διπλό δικαστικό αγώνα με κίνδυνο να χάσει ολόκληρο το όφελος από την αποζημίωση που του επιδικάστηκε κατά την πρώτη διαδικασία και έτσι ουσιαστικά καταλήγει να δίνει κίνητρο και στον άμεσο και στον έμμεσο αγοραστή να αναμένει ο ένας τον άλλο να εκκινήσει την πρώτη διαδικασία. Επίσης δεν διευκρινίζεται αν η έγερση αγωγής εξ ενός καθιστά αδύνατη την έγερση αγωγής από τον άλλο, κατάσταση που παρουσιάζει συνταγματικές δυσκολίες και δημιουργεί ευκαιρίες για καταχρήσεις (εικονική έγερση αγωγής από άμεσο αγοραστή συνεργάτη του παραβάτη και αργή ή ελλιπή διεξαγωγή της διαδικασίας).

είναι υπαρκτά¹⁷⁵. Όπως όμως, επισημαίνεται σωστά, ακόμα και στις συνήθειες περιπτώσεις η δικαστική διαμάχη θα μπορούσε να καταλήξει μακροπρόθεσμα εις βάρος της εμπορικής πολιτικής των εναγόντων απέναντι στους προμηθευτές τους, εφόσον στο πλαίσιο της προσπάθειας των εναγομένων να αποδείξουν τη μετακύλιση του επιπλέον κόστους οι τελευταίοι αιτηθούν και λάβουν πρόσβαση στα κοστολογικά στοιχεία των πρώτων¹⁷⁶.

2.7. Προθεσμίες παραγραφής

Παρά την ανάγκη για ασφάλεια δικαίου, και προκειμένου να μην αποτελούν οι προθεσμίες παραγραφής εμπόδιο για την αποκατάσταση των ζημιών από παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας¹⁷⁷, η Λευκή Βίβλος προτείνει να μην αρχίζει η προθεσμία αυτή «στην περίπτωση συνεχιζόμενης ή επαναλαμβανόμενης παραβίασης, πριν την ημέρα κατά την οποία παύει η παραβίαση», αλλά και «πριν το θύμα της παραβίασης μπορεί εulόγως να θεωρηθεί ότι έχει αντιληφθεί την παραβίαση και τη βλάβη που του έχει προκαλέσει»¹⁷⁸.

Πρόβλεψη γίνεται, ωστόσο, για έναρξη νέας προθεσμίας παραγραφής, διάρκειας τουλάχιστον δύο ετών, από το χρονικό σημείο που θα καταστεί τελεσίδικη απόφαση αναγνωριστική της παραβίασης από εθνική αρχή ανταγωνισμού (ή δικαστήριο επ' αυτής) στην οποία στηρίζεται ο ενάγων για την άσκηση αγωγής¹⁷⁹. Η λύση αυτή προκρίθηκε για τη διατήρηση της δυνατότητας άσκησης παρεπόμενων αγωγών, χωρίς τις δυσχέρειες που προκύπτουν σχετικά με τον ακριβή υπολογισμό της προθεσμίας που υπολείπεται, καθώς οι αρχές ανταγωνισμού δεν γνωστοποιούν πάντα την έναρξη και την περάτωση των ερευνών τους¹⁸⁰.

Οι παραπάνω προτάσεις έτυχαν γενικά θετικής υποδοχής¹⁸¹. Σχόλια προκάλεσε

175. Βλ. BULST, *Of Arms and Armour*, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 87.

176. Βλ. BULST, *Of Arms and Armour*, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 86.

177. Βλ. και C-29504 έως C-298/04 *Manfredi* [2006] ECR I-6619, σκέψεις 78 επ.

178. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.7, σελ. 10, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 226 επ. Ότι οι κανόνες αυτοί ισχύουν και στις ΗΠΑ (“doctrine of fraudulent concealment”), βλ. JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 48.

179. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.7, σελ. 10 επ., Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 228. Τη λύση αυτή προέβλεπε ήδη η Πράσινη Βίβλος, βλ. ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 2.9, εναλλακτική 36, όπως και την δυνατότητα απλής αναστολής της προθεσμίας για το χρονικό διάστημα κατά το οποίο οι εθνικές αρχές βρίσκονται στο στάδιο της έρευνας, βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. παρ. 229.

180. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.7, σελ. 10, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 237 επ. Αντίθετα, οι εθνικές αρχές των περισσότερων κρατών - μελών δημοσιεύουν τις αποφάσεις τους ή ανακοινώνουν την έκδοση αυτών, βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. παρ. 239, στην υποσημείωση 126.

181. Βλ. ενδεικτικά BEUC (European Consumers' Organization) Response to the White Paper - Damages actions for breach of the EC antitrust rules (εφεξής: «BEUC Response»), σελ. 11, παρ. 2.7, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα < http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_

ωστόσο το γεγονός ότι δεν προτείνεται συγκεκριμένη χρονική διάρκεια για την προθεσμία παραγραφής των «αυτόνομων» αξιώσεων, παρά το γεγονός ότι η Επιτροπή διαπιστώνει μεγάλες διαφορές στη διάρκεια των αντίστοιχων προθεσμιών των κρατών - μελών¹⁸². Στο πλαίσιο αυτό σημειώθηκε ορθά ότι η πρόβλεψη ενιαίας προθεσμίας παραγραφής σε όλα τα κράτη - μέλη θα δημιουργούσε μεγαλύτερη ασφάλεια δικαίου και θα μείωνε τον κίνδυνο forum shopping¹⁸³. Ως προς την έκταση της προθεσμίας αυτής προτάθηκε δε, το χρονικό περιθώριο των πέντε ετών¹⁸⁴, διάστημα το οποίο συμπτωματικά προβλέπεται ούτως ή άλλως για τις αδικοπρακτικές αξιώσεις στην Ελλάδα¹⁸⁵.

Εύλογα επισημάνθηκε επίσης, σχετικά με τις παρεπόμενες αγωγές αυτή τη φορά, ότι η έναρξη νέας προθεσμίας παραγραφής μετά την τελεσιδικία της απόφασης της ΕΑΑ οδηγεί στην πράξη σε μεγάλη καθυστέρηση ως προς την εκδίκαση των σχετικών αξιώσεων με αρνητικές συνέπειες τόσο για τους εναγόμενους, οι οποίοι βρίσκονται για πολλά χρόνια έκθετοι σε εκκρεμείς (και τοκοφόρες) αξιώσεις αποζημίωσης, όσο και τους ενάγοντες, των οποίων τα αποδεικτικά στοιχεία γίνονται όλο και πιο δυσεύρετα με το πέρασμα του χρόνου¹⁸⁶.

---

comments/beuc_en.pdf>, DREXL ET AL, Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 15 επ. Βλ. και Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 19, το οποίο διευκρινίζει επίσης ότι η νομοθεσία των κρατών - μελών περί αναστολής ή διακοπής της προθεσμίας παραγραφής δεν πρέπει να επηρεάζεται.

182. Συγκεκριμένα η Επιτροπή διαπιστώνει την ύπαρξη προθεσμιών που ξεκινούν από ένα έως τριάντα χρόνια, βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 236.

183. Βλ. DREXL ET AL, Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 16, JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 48.

184. Βλ. DREXL ET AL, Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 16.

185. Βλ. σχετικά άρθρο 937 ΑΚ, σύμφωνα με το οποίο «η απαίτηση από αδικοπραξία παραγράφεται μετά πενταετία, αφότου ο παθών έμαθε τη ζημία και τον υπόχρεο σε αποζημίωση». Βλ. σχετικά και ΔΕΛΗΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Αξιώσεις αποζημίωσης, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 440 επ. Καλό είναι πάντως να διευκρινιστεί ότι τα εδώ αναφερόμενα ζητήματα προθεσμιών παραγραφής των αξιώσεων δεν πρέπει να συγχέονται με τα ζητήματα προθεσμίας παραγραφής της ίδιας της παράβασης της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, βλ. άρθρο 25 (1) (β) Κανονισμού 1/2003 για τις παραβάσεις των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ. Σημειώνεται εξάλλου ότι για τις αντίστοιχες παραβάσεις του ν. 703/77 δεν προβλέπεται προθεσμία παραγραφής. Ότι συνεπώς σε παράλληλη εφαρμογή των ελληνικών και ευρωπαϊκών διατάξεων οι σχετικές παραβάσεις της ελληνικής αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας δεν παραγράφονται παρά την παραγραφή τους σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 25 (1) (β) του ως άνω κανονισμού, τουλάχιστον σύμφωνα με τη νομολογία της ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού, βλ. ΑΠΟΦΑΣΗ ΕΑ 325/V/2007, κεφ. VII, παρ. 1, σελ. 7 επ., διαθέσιμη στην ιστοσελίδα της Επιτροπής Ανταγωνισμού στην ακόλουθη διεύθυνση: <
http://www.epant.gr/img/x2/apofaseis/apofaseis451_1_1194436811.pdf>.

186. Βλ. JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 49. Ότι η μακροχρόνια αβεβαιότητα δημιουργεί σοβαρές δυσκολίες στις εναγόμενες επιχειρήσεις και γι' αυτό δεν πρέπει η έναρξη της προθεσμίας παραγραφής να εξαρτάται από το χρονικό σημείο ολοκλήρωσης των διαδικασιών ενώπιον

Παρά ταύτα, αναφέρθηκε ότι και η εναλλακτική πρόταση έναρξης της προθεσμίας παραγραφής για την έγερση παρεπόμενων αγωγών ήδη από τη στιγμή της έκδοσης της απόφασης της ΕΑΑ παρουσιάζεται προβληματική όταν το πολιτικό δικαστήριο αναβάλει την εκδίκαση της αγωγής μέχρι να τελεσιδικήσει η απόφαση της ΕΑΑ στο διοικητικό εφετείο¹⁸⁷.

Κατά τη γνώμη της γράφουσας, ωστόσο, η ειδική αυτή διετής προθεσμία παραγραφής θα πρέπει να ξεκινά μεν ήδη από τη στιγμή έκδοσης της απόφασης της ΕΑΑ, αλλά να αναστέλλεται όταν το επιληφθέν δικαστήριο αναβάλει όντως την εκδίκαση της αγωγής μέχρι την ως άνω αναφερόμενη τελεσιδικία. Η λύση αυτή παρουσιάζει το πλεονέκτημα της συντομότερης έναρξης της νέας προθεσμίας παραγραφής προς όφελος και του εναγόμενου αλλά και του ενάγοντα, ο οποίος, αν έχει χάσει την άλλη προθεσμία παραγραφής που ξεκινά από την στιγμή που αντιλήφθηκε την παραβίαση, θα μπορεί άμεσα μετά την έκδοση απόφασης της αρχής ανταγωνισμού να διεκδικήσει την αποζημίωσή του χωρίς να πρέπει να αναμένει την τελεσιδικία της¹⁸⁸. Ταυτόχρονα, αντιμετωπίζει το πρόβλημα της έναρξης και συμπλήρωσης της παραγραφής σε διαφορετικά χρονικά σημεία για τους εναγόμενους, όταν κάποιοι από αυτούς δεν προσβάλλουν την απόφαση της ΕΑΑ. Εφόσον, δηλαδή, η έναρξη της παραγραφής συνδέεται με την έκδοση της απόφασης της ΕΑΑ, και αποσυνδέεται από την τελεσιδικία της, η αποδοχή της απόφασης εκ μέρους κάποιων από τους εναγόμενους και συνεπώς η συντομότερη τελεσιδικία αυτής δεν αποτελεί λόγο διαφοροποίησης του χρονικού σημείου έγερσης της αγωγής μεταξύ των συνυπεύθυνων εναγομένων.

Επίσης, εύλογα προτάθηκε η πρόβλεψη αναστολής της προθεσμίας παραγραφής κατά το χρονικό διάστημα στο οποίο μια εθνική αρχή ξεκίνησε μεν έρευνα για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας αλλά δεν εξέδωσε απόφαση διαπιστωτική παράβασης¹⁸⁹. Η πρόταση αυτή αφορά περιπτώσεις που η

των εθνικών αρχών ανταγωνισμού και των εφετειακών δικαστηρίων, βλ. EUROPEAN JUSTICE FORUM, ό.π. υπ. αρ. 121, παρ. 21.

187. Βλ. JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 49. Ότι η λύση στο πρόβλημα των καθυστερημένων παρεπόμενων αξιώσεων βρίσκεται εκτός του πεδίου εφαρμογής της Λευκής Βίβλου και στο πλαίσιο των προσπαθειών των εθνικών αρχών ανταγωνισμού και δικαστηρίων να επισπεύσουν τις διαδικασίες ενώπιόν τους, βλ. και JOINT WORKING PARTY OF THE BARS AND LAW SOCIETIES OF THE UNITED KINGDOM (“JWP”), Response to the Commission White Paper on Damages Actions for Breach of the EC Competition Rules, (εφεξής: «JOINT WORKING PARTY Response»), σελ. 9, παρ. 41, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments/jwpuk_en.pdf.

188. Αυτή η περίπτωση θα συντρέχει όταν ο ενάγων είναι καταγγέλλων στη διαδικασία ενώπιον της αρχής ανταγωνισμού (οπότε θα θεωρείται από τη στιγμή της καταγγελίας ότι έλαβε γνώση της παράβασης) και η αρχή ανταγωνισμού εξέδωσε απόφαση μετά από τα χρόνια που προβλέπεται για την παραγραφή.

189. Βλ. DREXL ET AL, Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 15 επ.

εθνική αρχή αποφάνθηκε κατά της ύπαρξης παράβασης¹⁹⁰ αλλά και περιπτώσεις που η εθνική αρχή για οποιονδήποτε λόγο σταμάτησε την έρευνα π.χ. αποδεχόμενη δεσμεύσεις εκ μέρους της καταγγελλόμενης εταιρίας.

Ενδιαφέρον, τέλος, παρουσιάζει και η πρόταση εισαγωγής ενός υπέρτατου χρονικού σημείου παραγραφής. Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται η παραγραφή της αξίωσης π.χ. σε τριάντα χρόνια από την διενέργεια της παράνομης ζημιογόνου πράξης ή σε δέκα χρόνια από την επέλευση της ζημίας¹⁹¹. Στο βαθμό που προκρινόταν η εισαγωγή τέτοιου χρονικού σημείου θεωρούμε πάντως ότι η πρόβλεψη του Αστικού Κώδικα περί εικοσαετίας από την πράξη του ζημιώσαντα¹⁹² είναι, μάλλον, πιο εύλογη.

2.8. Κόστος αγωγών αποζημίωσης

Η δυνατότητα έγερσης αγωγών για παραβάσεις της αντιμοπωλιακής νομοθεσίας, δεδομένης της πολυπλοκότητάς τους, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τους κανόνες για τον καταμερισμό του κόστους διεξαγωγής τους¹⁹³. Προκειμένου, μάλιστα, να διευκολύνεται η έγερση βάσιμων αγωγών, ιδιαίτερα από ενάγοντες των οποίων η οικονομική κατάσταση είναι ασθενέστερη από εκείνη των εναγομένων, η Λευκή Βίβλος προτείνει στα κράτη - μέλη την υιοθέτηση τριών πολιτικών: την πρόβλεψη ρυθμίσεων σε διαδικαστικό επίπεδο που να προωθούν συμβιβασμούς για να μειώνονται τα έξοδα¹⁹⁴, την εισαγωγή κανόνα κατανομής δικαστικών εξόδων που να μην αποτελεί αντικίνητρο για την άσκηση των εν λόγω αγωγών¹⁹⁵ και την παροχή δυνατότητας στα εθνικά δικαστήρια να αποκλίνουν αιτιολογημένα από τους συνηθεις κανόνες για τα έξοδα¹⁹⁶ (π.χ. την αρχή ότι ο

190. Και τότε ο ζημιωθείς θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα έγερσης της σχετικής αξίωσης (εξάλλου η ύπαρξη απόφασης της ΕΑΑ ως προς τη μη διαπίστωση παράβασης δε δεσμεύει το δικαστήριο), βλ. σχετικά και DREXL ET AL, Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 16.

191. Βλ. Stellungnahme der STUDIENVEREINIGUNG KARTELLRECHT zum Weissbuch der Kommission zu Schadensersatzklagen wegen Verletzung des EG-Wettbewerbsrechts, (εφεξής: «Stellungnahme STUDIENVEREINIGUNG KARTELLRECHT») παρ. 20 με αναφορά στις αντίστοιχες διατάξεις του γερμανικού αστικού κώδικα, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα < <http://www.studienvereinigung-kartellrecht.de/downloads/stellungnahmen/2008-07.pdf>>.

192. Βλ. άρθρο 937 ΑΚ.

193. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.8, σελ. 11, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 241 επ.

194. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 247 επ. Και εδώ υπενθυμίζεται ότι η πιθανότητα των μερών να καταλήξουν σε έναν δίκαιο συμβιβασμό αυξάνεται ευθέως ανάλογα με τη δυνατότητα του ζημιωθέντα να επιδιώξει δικαστικά την αποκατάσταση της ζημίας του, ό.π. παρ. 248.

195. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 252 επ.

196. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 255 επ.

«ηττημένος πληρώνει»)¹⁹⁷ και μάλιστα «κατά προτίμηση στο αρχικό στάδιο της διαδικασίας»^{198, 199}.

Οι σχετικές προτάσεις παρουσιάζουν την ιδιαιτερότητα ότι απλώς αναφέρονται προς «ενθάρρυνση» των κρατών - μελών, τα οποία καλούνται να εξετάσουν τους κανόνες τους στον τομέα καταμερισμού του κόστους των εν λόγω αγωγών. Με τον τρόπο αυτό, η Επιτροπή φαίνεται να ξεκαθαρίζει ότι σε ενδεχόμενη πρότασή της για σχετική Οδηγία δεν προτίθεται να συμπεριλάβει αντίστοιχους κανόνες για την κατανομή των δικαστικών και δικηγορικών εξόδων, η οποία επαφίεται στα κράτη - μέλη. Η προσεκτική αυτή προσέγγιση του ζητήματος βρήκε σύμφωνους αρκετούς σχολιαστές²⁰⁰.

Προς επίρρωση του αμφιλεγόμενου του ζητήματος δεν έλειψαν, ωστόσο, και απόψεις εκατέρωθεν της ισορροπίας που προτίμησε να κρατήσει η Επιτροπή. Έτσι, αναφέρθηκε από τη μία πλευρά ότι το κόστος έγερσης της αγωγής (δικηγορικές αμοιβές, αμοιβές οικονομικών εμπειρογνομόνων, δικαστικά έξοδα) μπορεί να λειτουργήσει απαγορευτικά στις εν λόγω υποθέσεις ακόμα και όταν την αγωγή εγείρει όχι ατομικά ένας καταναλωτής αλλά π.χ. ένωση καταναλωτών²⁰¹. Μάλιστα, ο κανόνας «ο ηττημένος πληρώνει» ουσιαστικά αποκλείει και την εφαρμογή του συστήματος της πληρωμής των δικηγόρων με ποσοστά, καθώς ακόμα και αν αυτοί είναι διατεθειμένοι να επιβαρυνθούν το κόστος διεξαγωγής της δίκης εκ μέρους του ενάγοντα, δεν θα είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν και το κόστος της και εκ μέρους του εναγόμενου στην περίπτωση που απορριφθεί η αγωγή²⁰².

Η άλλη πλευρά υπογράμμισε, όμως, ότι η αρχή «ο ηττημένος πληρώνει» αποθαρρύνει την έγερση επιτόλαιων, κακοηθών ή εκβιαστικών αγωγών και για

---

197. Η όπως λέγεται στα αγγλικά «loser pays principle», βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 241 επ., 252 επ.

198. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 260.

199. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.8, σελ. 11 επ., Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 247 επ.

200. Βλ. ενδεικτικά JOINT WORKING PARTY Response, ό.π. υπ. αρ. 185, παρ. 42, Stellungnahme STUDIENVEREINUNG KARTELLRECHT, ό.π. υπ. αρ. 189, παρ. 21, DREXL ET AL, Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 16, παρ. 2.8.

201. Βλ. BEUC Response, ό.π. υπ. αρ. 179, σελ. 11 επ., παρ. 2.8. Βλ. και Stellungnahme des VERBRAUCHERZENTRALE BUNDESVERBANDES zum Weissbuch “Schadensersatzklagen wegen Verletzung des EG-Wettbewerbsrechts”, 20 Μαΐου 2008, σελ. 10, παρ. 2.8, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments/vzvb_de.pdf>, Office of Fair Trading Response to the European Commission’s White Paper, Damages actions for breach of the EC antitrust rules, Ιούλιος 2008 (εφεξής: «OFT RESPONSE»), σελ. 11, παρ. 6, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments/oft_en.pdf>.

202. Βλ. JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.α. υπ. αρ. 41, σελ. 32.

αυτό το λόγο είναι απαραίτητη²⁰³, θέση την οποία φαίνεται να συμμερίζεται και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο²⁰⁴. Τη θέση αυτή, βεβαίως, δε φαίνεται να αμφισβητεί ούτε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή²⁰⁵. Θεωρεί παρά ταύτα, εύλογα, ότι ο δικαστής πρέπει να έχει δυνατότητα να αποκλίνει όπου το κρίνει απαραίτητο. Εξάλλου, η ίδια η Επιτροπή σημειώνει ότι πρόσφατα νομοθετικά κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης υιοθετούν την αρχή «ο ηττημένος πληρώνει» με δυνατότητα απόκλισης για λόγους επιείκειας²⁰⁶, δυνατότητα η οποία για τον ένα ή για τον άλλο λόγο φαίνεται να προβλέπεται σε μια σειρά από ευρωπαϊκές χώρες όπως η Αγγλία, η Ιταλία, η Φιλανδία, η Γαλλία²⁰⁷ και βέβαια και στην Ελλάδα. Η σχετική απόκλιση μπορεί να αφορά το σύνολο ή μέρος των εξόδων του εναγομένου²⁰⁸.

Σχετικά με τους κανόνες στα κράτη - μέλη που δεν επιτρέπουν συμφωνίες πληρωμής δικηγορικών αμοιβών και εξόδων μόνο σε περίπτωση επιτυχίας και σε ποσοστό της αποζημίωσης μεταξύ δικηγόρων και ζημιωθέντων διευκρινίζεται ότι ούτε η Πράσινη, ούτε η Λευκή Βίβλος είχαν προτείνει την αλλαγή τους²⁰⁹. Παρά ταύτα, η Επιτροπή αναφέρει ότι τα σχόλια φορέων κατά το στάδιο της διαβούλευσης της Πράσινης Βίβλου για μια τέτοια δυνατότητα ήταν θετικά²¹⁰.

---

203. Βλ. ενδεικτικά CLIFFORD CHANCE, White Paper - Damages actions for breach of the EC anti-trust rules, σελ. 6, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα < http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments/clifford_en.pdf>.

204. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 20.

205. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 243.

206. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 254 με αναφορά και στο άρθρο 14 της Οδηγίας 2004/48/ΕΕ (σχετικά με την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας) σύμφωνα με το οποίο «Τα κράτη - μέλη μεριμνούν ώστε τα εύλογα και αναλογικά δικαστικά έξοδα και οι λοιπές δαπάνες στις οποίες υπεβλήθη ο νικήσας διάδικος να βαρύνουν κατά κανόνα τον ηττηθέντα διάδικο, εκτός εάν λόγοι επιείκειας επιβάλλουν άλλως».

207. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 256 επ. Βλ. και αναφορά στον κανονισμό διαδικασίας του ΔΕΚ, σύμφωνα με τον οποίο το δικαστήριο μπορεί να αποκλίνει από την αρχή ο «ηττημένος πληρώνει» σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ή μπορεί να επιβάλει στο μέρος που κέρδισε την πληρωμή εξόδων, που το δικαστήριο θεωρεί ότι το μέρος προκάλεσε στον αντίδικο αδικαιολόγητα, ό.π. παρ. 210.

208. Στην Ελλάδα ο δικαστής έχει ούτως ή άλλως ευρεία διακριτική ευχέρεια στο θέμα αυτό και μπορεί συμψηφίσει τα έξοδα των μερών εν όλω ή εν μέρει εφόσον υπήρχε εύλογη αμφιβολία για την έκβαση της δίκης, βλ. άρθρο 179 ΚΠολΔ. Βλ. επίσης και άρθρο 178 ΚΠολΔ.

209. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 244.

210. Βλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 244, με αναφορά και στην πρόταση του Γενικού Εισηγητή Roïares Maduro της 1.2.2006 για τις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-94/04 και C-202/04 *Cipolla* [2006] ECR I-11421, παρ. 94, σύμφωνα με την οποία τέτοιες συμφωνίες δίνουν σε αδύναμα οικονομικά πρόσωπα πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Η Επιτροπή πάντως δεν εξέφρασε γνώμη για τη χρηματοδότηση ιδιωτικών αξιώσεων αποζημίωσης από τρίτα πρόσωπα π.χ. εταιρίες, ασφαλιστικές επιχειρήσεις και τραπεζικά ιδρύματα, βλ. ESTHER MARTIN, *And Then There Were Three*, *European Lawyer* 2008, 30 επ.

Πάντως, η Επιτροπή προτρέπει τα κράτη - μέλη να προβλέψουν κατηγορίες εναγόντων οι οποίοι θα απαλλάσσονται από την καταβολή δικαστικών εξόδων²¹¹ ή να καθορίσουν δικαστικά έξοδα σε ύψος που δε θα λειτουργεί αποθαρρυντικά για την έγερση αγωγών αποζημίωσης²¹², ενώ φαίνεται να ενθαρρύνει και τη διεύρυνση των περιπτώσεων απόδοσης του ευεργετήματος της πενίας²¹³.

2.9. Αλληλεπίδραση μεταξύ των προγραμμάτων επιείκειας των Εθνικών Αρχών Ανταγωνισμού και των αγωγών αποζημίωσης

Η Λευκή Βίβλος, όπως και η Πράσινη Βίβλος²¹⁴, επικεντρώνει το ζήτημα του συντονισμού της εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού από τις δημόσιες αρχές και της άσκησης αγωγών από ιδιώτες, στις περιπτώσεις εφαρμογής προγραμμάτων επιείκειας.

Οι αιτήσεις επιείκειας έχουν αποδειχθεί τα τελευταία χρόνια, αν όχι στην Ελλάδα πάντως σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ως το πλέον αποτελεσματικό εργαλείο για την εξάρθρωση των καρτέλ. Με τον τρόπο αυτό, συντελούν τόσο στη διακοπή της παράβασης όσο και στη δημοσιοποίηση αυτής, γεγονός το οποίο καταλήγει να ευνοεί και τους ζημιωθέντες που, μαθαίνοντας για την ύπαρξη καρτέλ, μπορούν πλέον να στραφούν κατά των μελών του με (παρεπόμενες) αγωγές αποζημίωσης. Βεβαίως, ο αιτών την επιείκεια, ο οποίος αφενός θα παραδεχθεί τη συμμετοχή του σε αυτό και αφετέρου πιθανότατα θα απαλλαγεί από το πρόστιμο οπότε και δε θα προσβάλει την απόφαση της ΕΑΑ, θα βρεθεί πρώτος αντιμέτωπος με την τελεσιδικία της απόφασης και έτσι θα είναι και ο πρώτος που θα μπορεί να εναχθεί από τους ζημιωμένους του καρτέλ²¹⁵. Στο βαθμό δε, που ο αιτών την επιείκεια θα ευθύνεται εις ολόκληρον για τη ζημία που προκάλεσαν όλα τα μέλη του καρτέλ, η υποβολή αίτησης επιείκειας μπορεί να καταλήγει σε τέτοιο κίνδυνο έκθεσης σε αστική ευθύνη που να αποκλείεται πλέον ως επιλογή των μερών του καρτέλ.

Προκειμένου να αντιμετωπισθεί αυτός ο κίνδυνος και να διαφυλαχθεί η ελκυστικότητα του προγράμματος επιείκειας η Επιτροπή υποστηρίζει την

211. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 263.

212. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 264.

213. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 265 με αναφορά και στην Οδηγία 2003/8/EK της 27ης Ιανουαρίου 2003, για τη βελτίωση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη επί διασυνοριακών διαφορών μέσω της θέσπισης στοιχειωδών κοινών κανόνων σχετικά με το ευεργέτημα πενίας στις διαφορές αυτές.

214. Βλ. ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 954. Πρβλ. και Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 268 επ.

215. Βλ. BULST, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 88. Για το ίδιο ζήτημα στη Γερμανία, όπου ήδη η απόφαση της Γερμανικής Αρχής Ανταγωνισμού είναι δεσμευτική ως προς την ύπαρξη παράβασης για τα γερμανικά πολιτικά δικαστήρια, βλ. WOLFGANG WURMNEST, A New Era for Private Antitrust Litigation in Germany? A Critical Appraisal of the Modernized Law against Restraints of Competition, Vol. 6, German Law Journal 2005, 1174, 1185.

προστασία του απορρήτου των εταιρικών δηλώσεων που υποβάλλονται από αιτούντες επιεική μεταχείριση, ώστε να μην τίθενται αυτοί σε δυσμενέστερη θέση από τους άλλους δράστες της παράβασης με κίνδυνο να αποτρέπεται η υποβολή αιτήσεων επιείκειας²¹⁶. Η προστασία πρέπει, σύμφωνα με την Επιτροπή, να ισχύει «για όλες τις εταιρικές δηλώσεις που υποβάλλονται από όλους του αιτούντες επιεική μεταχείριση σε σχέση με παραβίαση του άρθρου 81 της Συνθήκης ΕΚ» και «ανεξαρτήτως του αν η αίτηση επιεικούς μεταχείρισης γίνει δεκτή, απορριφθεί ή δεν οδηγήσει στην έκδοση απόφασης για την αρχή ανταγωνισμού»²¹⁷. Ως αποτέλεσμα αυτής της προστασίας, η εταιρία απαλλάσσεται από την υποχρέωση να γνωστοποιήσει τα εν λόγω στοιχεία στο πλαίσιο σχετικής διαταγής από το δικαστήριο είτε πριν είτε μετά την έκδοση απόφαση της αρχής ανταγωνισμού²¹⁸.

Η απαλλαγή από την υποχρέωση αυτή φαίνεται δε να περιλαμβάνει και στοιχεία που έχει στην κατοχή του ο αποδέκτης της επιείκειας και τα οποία ζητεί ο ενάγων για χρήση σε δικαστική διαμάχη εναντίον τρίτων –άλλων μελών του καρτέλ– ένα όχι πάντα ικανοποιητικό αποτέλεσμα, καθώς καταλήγει στην προστασία των υπολοίπων μελών του καρτέλ, σε βάρος του ενάγοντα, και ενώ η προστασία του αποδέκτη την επιείκεια θα μπορούσε να επιτευχθεί και με την υποχρέωση παροχής των στοιχείων για χρήση μόνο εναντίον τρίτων και όχι εναντίων του ίδιου. Η προστασία των στοιχείων αυτών ακόμα και μετά την έκδοση της απόφασης της ΕΑΑ²¹⁹ και η αδυναμία χρήσης τους τόσο κατά του αποδέκτη

216. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.9, σελ. 12, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 272 επ.

217. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.8, σελ. 12, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 294 επ.

218. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.9, σελ. 12, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 299 επ. Η αρχή ανταγωνισμού θα πρέπει επομένως να παράσχει κατάλογο των κατατεθειμένων στο πλαίσιο της αίτησης επιείκειας εγγράφων, το οποίο κατόπιν θα προσκομίζεται στο δικαστήριο προκειμένου να δικαιολογήσει ο εναγόμενος τη μη γνωστοποίηση των εγγράφων που συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο. Περιθώριο καταχρήσεων υπάρχει στο σημείο αυτό αν η παραβαίνουσα εταιρία πρώτα εναχθεί από τον ζημιωθέντα ενώπιον του δικαστηρίου και μετά, προκειμένου να εξαφρέσει από την υποχρέωση γνωστοποίησης ενώπιον του δικαστηρίου μια σειρά από έγγραφα, τα υποβάλει στο πλαίσιο αίτησης επιείκειας ενώπιον της εθνικής αρχής. Η εταιρία έτσι αφενός θα αποκλείσει την πρόσβαση στον ενάγοντα στα αντίστοιχα στοιχεία, αφετέρου θα εξασφαλίσει τη μείωση ή και την απαλλαγή από το πρόστιμο. Για το λόγο αυτό χρειάζεται προσοχή από τις αρχές ανταγωνισμού στην επιλογή των εγγράφων που θα δεχθούν ως συνοδευτικά της αίτησης επιείκειας, ώστε να μην περιλαμβάνονται έγγραφα που η αρχή μπορεί να αποκτήσει και μόνη της με αντίστοιχο αίτημα προς τον αιτούντα την επιείκεια (π.χ. στοιχεία πελατών και κόστους), τα οποία, εάν της κοινοποιηθούν στο πλαίσιο της αίτησης επιείκειας, δε θα είναι πλέον προσβάσιμα στους ζημιωθέντες. Κατά της «συστηματικής» αυτής προστασίας του αιτούντα την επιείκεια και υπέρ μιας ad hoc κρίσης για την επίδειξη ή όχι των σχετικών εγγράφων βλ. ενδεικτικά BEUC Response, ό.π. υπ. αρ. 179, σελ. 13, παρ. 2.9.

219. Βλ. σχετική κριτική και σε JOINT WORKING PARTY Response, ό.π. υπ. αρ. 185, παρ. 44 σελ.

της επιείκειας όσο και κατά των λοιπών μελών του καρτέλ καταλήγει κατά τη γνώμη της γράφουσας αδικαιολόγητα ανεπιεικής για τους ενάγοντες.

Μάλιστα, η Επιτροπή προτείνει τα στοιχεία που υπεβλήθησαν στο πλαίσιο της αίτησης επιείκειας να προστατεύονται ακόμα και αν η αρχή ανταγωνισμού απορρίψει την αίτηση επιείκειας ή για οποιονδήποτε λόγο απόσχει από την έκδοση απόφασης²²⁰, πρόταση που δέχθηκε κριτική επειδή μπορεί να καταστήσει την αίτηση επιείκειας ως «ασπίδα» στην υποχρέωση επίδειξης εγγράφων²²¹. Πάντως, η Λευκή Βίβλος προβλέπει την απαγόρευση στον αιτούντα την επιείκεια να προβεί έστω και οικιοθελώς σε γνωστοποιήσεις ενώπιον του δικαστηρίου των στοιχείων που υπέβαλε στο πλαίσιο του προγράμματος στην αρχή ανταγωνισμού, τουλάχιστον μέχρι η τελευταία να ολοκληρώσει την εισήγησή της κατά της εταιρίας²²².

Σχετικά με την πρόταση αυτή σημειώθηκε ότι συμβιβάζεται δύσκολα με τον Κανονισμό 1049/2001²²³ ειδικά όσον αφορά την εξαίρεση από τη γνωστοποίηση ακόμα και μετά την έκδοση της απόφασης²²⁴. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερα προβληματική θεωρήθηκε²²⁵ η δήλωση που περιέχεται στη Λευκή Βίβλο για τη γενικότερη μη εφαρμογή του Κανονισμού αυτού για το σκοπό της πρόσβασης εναγόντων αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας σε έγγραφα των κοινοτικών οργάνων που δεν έχουν υποβληθεί από αιτούντες την επιείκεια²²⁶ - πρόταση, η οποία παρά την ορθότητά της για λόγους εξορθολογισμού των ανθρωπίνων πόρων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του τεράστιου όγκου του φακέλου στις υποθέσεις ανταγωνισμού, αναμένεται να συναντήσει αντιδράσεις από το Συμβούλιο ή/και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Προκειμένου δε να μη θιγεί στο ελάχιστο η ελκυστικότητα των προγραμμάτων επιείκειας η Λευκή Βίβλος προτείνει ακόμα και την εξέταση της δυνατότητας «περιορισμού της αστικής ευθύνης του προσώπου στο οποίο παρέχεται ασυλία έναντι

10, DREXL ET AL, Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 17, παρ. 2.9, CDC COMMENTS, ό.α. υπ. αρ. 166, σελ. 14, παρ. 53 επ.

220. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 297.

221. DREXL ET AL, Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 17, παρ. 2.9.

222. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.9, σελ. 12, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 302.

223. Της 30ής Μαΐου 2001 για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, *EE L 145 της 31/05/2001*, σελ. 43 επ.

224. Βλ. KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 91 με περαιτέρω παραπομπή σε BARBIER DE LA SERRE, *Revue Lamy de la Concurrence* 9/2006 83, 84.

225. Βλ. KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 91.

226. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 104, με αναφορά στη δυνατότητα των μερών να ζητήσουν την *inter partes* επίδειξη εγγράφων και στο γεγονός ότι πολλά από τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για την αναγνώριση της αξίωσης αποζημίωσης (ζημία, έκταση αυτής, αιτιώδης συνάφεια κτλ.) δεν αποτελούν αντικείμενο των ερευνών της αρχής.

των αξιώσεων από άμεσους και έμμεσους συμβατικούς εταίρους του»²²⁷. Η Επιτροπή διευκρινίζει εδώ, ότι ο περιορισμός της αστικής ευθύνης συζητείται μόνο σε σχέση με τον εναγόμενο ο οποίος έχει γίνει όντως λήπτης του ευεργετήματος της επιείκειας, δηλαδή η αίτησή του έγινε δεκτή²²⁸.

Ωστόσο, και η ίδια η Επιτροπή τονίζει την ανάγκη εξέτασης των συνεπειών θέσπισης ενός τέτοιου μέτρου όσον αφορά την πλήρη αποζημίωση των θυμάτων καρτέλ και τη θέση άλλων δραστών της παράβασης, ιδίως άλλων αιτούντων επιεική μεταχείριση²²⁹.

Για τον περιορισμό της αστικής ευθύνης του αιτούντα την επιείκεια, η Πράσινη Βίβλος είχε παρουσιάσει δύο εναλλακτικές προτάσεις. Η πρώτη προέβλεπε μείωση του ύψους της αποζημίωσης που θα κληθεί ενδεχομένως να καταβάλει ο αιτών την επιεική μεταχείριση, με αμετάβλητες τις αξιώσεις των άλλων παραβατών που είναι αλληλεγγύως και εις ολόκληρον υπεύθυνοι για το σύνολο της ζημίας²³⁰. Η δεύτερη προέβλεπε κατάργηση της εις ολόκληρον ευθύνης του αιτούντος την επιεική μεταχείριση, δηλαδή τον περιορισμό της ευθύνης του στο μέρος της ευθύνης που αντιστοιχεί στο μερίδιό του στη σχετική με την παράβαση αγορά²³¹.

227. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.9, σελ. 12, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 279.

228. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 303. Διευκρινίζεται και εδώ ότι σε αντίθεση με την απλή προστασία των δηλώσεων του αιτούντα την επιείκεια, οι οποίες προστατεύονται ακόμα και αν δεν επαρκούν για την αποδοχή του αιτήματος επιείκειας, βλ. ανωτέρω.

229. Βλ. Λευκή Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 1, παρ. 2.9, σελ. 12, Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 279 επ., 283 επ., και κυρίως 306.

230. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 270, 275 επ., Πράσινη Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 3 παρ. 2.7, εναλλακτική λύση 29. Βλ. και Παράρτημα Πράσινης Βίβλου, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 235, όπου συζητείται το παράδειγμα του περιορισμού του ύψους της αποζημίωσης σε ποσοστό 50%. Όπως παρατηρείται ορθά τόσο στο Παράρτημα όσο και στο Έγγραφο Εργασίας, σε ένα σύστημα διπλασιασμού της αποζημίωσης αυτό θα σήμαινε ουσιαστικά τον περιορισμό της αποζημίωσης στην έκταση της πραγματικής ζημίας. Σε ένα σύστημα ωστόσο που δεν προβλέπει διπλασιασμό της αποζημίωσης, ο περιορισμός της ευθύνης του εναγομένου κατά 50% θα σήμαινε είτε ότι ο ζημιωθείς θα πρέπει να επιβαρυνθεί ο ίδιος με το αντίστοιχο ποσοστό της ζημίας του, είτε ότι οι υπόλοιποι παραβάτες (οι οποίοι ευθύνονται αλληλεγγύως και εις ολόκληρον), θα πρέπει να αναλάβουν το μέρος αυτό της αποζημίωσης. Στις έννομες τάξεις που απαγορεύουν επιδίκαση κατά του εναγομένου αποζημίωσης μεγαλύτερης από τη ζημία που ο ίδιος προκάλεσε, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι με τη λύση αυτή τα θύματα του αιτούντος την επιείκεια μένουν μερικώς ακάλυπτα, βλ. και ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 954.

231. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 270, 280 επ., Πράσινη Βίβλο, ό.π. υπ. αρ. 3, παρ. 2.7, εναλλακτική λύση 30. Για τα υπέρ και τα κατά της λύσης αυτής βλ. και τα σχόλια για την Πράσινη Βίβλο της αγγλικής αρχής ανταγωνισμού, Office of Fair Trading Response to the European Commission's Green Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules, Μάιος 2006, παρ. 3.12 επ., διαθέσιμο στην ιστοσελίδα < http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/files_green_paper_comments/office_of_fair_trading.pdf>. Κατά της πλήρους εξαίρεσης των αιτούντων επιείκεια από την αλληλέγγυα και εις ολόκληρον ευθύνης τους πάντως το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, βλ. Ψήφισμα της

Σύμφωνα, όμως, με την Επιτροπή, στο στάδιο αυτό δεν διαφαίνεται κίνδυνος να επηρεάσουν αρνητικά οι αγωγές αποζημίωσης τα προγράμματα επιείκειας, οπότε δεν είναι απαραίτητη η πρόβλεψη, τουλάχιστον άμεσα, μιας σχετικής ρύθμισης²³² στο πρότυπο μιας εκ των παραπάνω λύσεων, οι οποίες εξάλλου δεν στερούνται μειονεκτημάτων και δυσκολιών στην εφαρμογή²³³. Για την υποθετική περίπτωση που η πρακτική καταστήσει μια τέτοια ρύθμιση απαραίτητη στο μέλλον, η Επιτροπή προτείνει τον περιορισμό της αστικής ευθύνης του αποδέκτη της επιείκειας στους άμεσους ή έμμεσους πελάτες του και τα προϊόντα που αυτοί προμηθεύτηκαν από αυτόν²³⁴.

Η καινούρια²³⁵ αυτή πρόταση αποτελείται από έναν συνδυασμό του περιορισμού της εις ολόκληρον ευθύνης²³⁶, με έναν επιπρόσθετο περιορισμό της αστικής ευθύνης του ως προς του ανταγωνιστές. Εφόσον, δηλαδή, ο δέκτης της επιείκειας θα ευθύνεται μόνο για τη ζημία που προκλήθηκε στους άμεσους ή έμμεσους πελάτες του και τα προϊόντα που αυτοί προμηθεύτηκαν από αυτόν, δε θα ευθύνεται αντίστοιχα για την ευθύνη που προκλήθηκε από τους άλλους μετέχοντες του καρτέλ, οπότε και θα εξαιρείται από την εις ολόκληρον ευθύνη για το σύνολο της ζημίας²³⁷. Ο δε επιπρόσθετος περιορισμός της ευθύνης αφορά τη ζημία των ανταγωνιστών του αποδέκτη της επιείκειας, για την οποία σύμφωνα με την καινούρια πρόταση που τίθεται προς συζήτηση θα μπορούσε ο τελευταίος επίσης να απαλλάσσεται²³⁸.

Ζήτημα μπορεί να προκύψει με τον περιορισμό αυτό²³⁹, ως προς το κατά πόσον είναι συμβατός με την αρχή ότι ο καθένας έχει δικαίωμα σε αποζημίωση όπως διακήρυξαν οι αποφάσεις *Courage* και *Manfredi*. Όπως, σωστά, σημειώθηκε, δεν περιορίζει, πάντως, τη δυνατότητα των ανταγωνιστών του αποδέκτη της επιείκειας να στραφούν κατά των υπόλοιπων μελών του καρτέλ²⁴⁰. Στο βαθμό, βεβαίως, που

26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 21.

232. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 279.

233. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 274 επ., 294 επ. Ειδικά για την Ελλάδα βλ. και παραπομπές ό.α. υπ. αρ. 6 και 20.

234. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 305.

235. Βλ. KOMNINOS, *A first appraisal*, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 89 επ.

236. Βλ. σχετικά και KOMNINOS, *A first appraisal*, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 89 ο οποίος επισημαίνει επίσης στην υποσημείωση αρ. 49 ότι στην παράγραφο 322 του Εγγράφου Εργασίας η Επιτροπή αναφέρεται στην ανάγκη εξαίρεσης του αποδέκτη της επιείκειας από την εις ολόκληρον ευθύνη του, ενώ στη Λευκή Βίβλο δε γίνεται σχετική πρόταση.

237. Βλ. και KOMNINOS, *A first appraisal*, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 89.

238. Βλ. και KOMNINOS, *A first appraisal*, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 89.

239. Βλ. και CDC COMMENTS, ό.α. υπ. αρ. 166 σελ. 14 επ., παρ. 55 επ.

240. Βλ. KOMNINOS, *A first appraisal*, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 90, ο οποίος σημειώνει ορθά στην υποσημείωση αρ. 55 ότι αντίθεση με τις αποφάσεις αυτές δημιουργείται κυρίως εάν αυτές ερμηνευθούν ότι όχι μόνο αναγνωρίζουν δικαίωμα αποζημίωσης στους ζημιωθέντες αλλά και επιβάλουν υποχρέωση

υιοθετηθεί κάποτε μια τέτοια λύση, και δεδομένης της εις ολόκληρων ευθύνης των αδικοπρακτούντων - μελών του καρτέλ, λογικά θα συμπληρωθεί από τον αποκλεισμό του δικαιώματος αναγωγής των υπολοίπων μελών του καρτέλ (μη αποδεκτών της επιείκειας) εναντίον του αποδέκτη της επιείκειας για τη ζημία που προκάλεσε αυτός στους ανταγωνιστές. Έτσι, όμως, θα υποχρεώνονται τελικά τα υπόλοιπα μέλη του καρτέλ να αποζημιώνουν μέρος της ζημίας την οποία δεν προκάλεσαν αυτοί αλλά ο αποδέκτης της επιείκειας, ένα επίσης όχι απολύτως ικανοποιητικό αποτέλεσμα²⁴¹. Εξαιτίας ίσως των προβλημάτων αυτών, και με κάποιες αμφιβολίες ως προς την αποτελεσματικότητά της, η πρόταση περιορισμού των πιθανών εναγόντων έτυχε αρνητικής υποδοχής²⁴².

Ως εναλλακτική πρόταση αναφέρεται, ωστόσο, ο περιορισμός της εφαρμογής των μέτρων που στοχεύουν στη διευκόλυνση των σχετικών αγωγών. Παράδειγμα αποτελεί η μη εφαρμογή του μαχητού τεκμηρίου της μετακύλισης σε αγωγές εναντίον του αποδέκτη της επιείκειας²⁴³.

Μια άλλη πρόταση, με κάποιο, αν και περιορισμένο κάπως, αντίκτυπο στο ύψος της αποζημίωσης αναφέρεται στο ενδεχόμενο η τοκοφορία των αξιώσεων αποζημίωσης εναντίον του αποδέκτη της επιείκειας να ξεκινά όχι από το χρονικό σημείο που επήλθε η ζημία, αλλά από το χρονικό σημείο έγερσης της αγωγής²⁴⁴.

Σε κάθε περίπτωση, διευκρινίζεται ότι η προστασία του αιτούντα την επιείκεια αφορά όχι μόνο αυτόν που υποβάλει την αίτησή του ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αλλά αυτόν που καταφεύγει στις εθνικές αρχές ανταγωνισμού για παραβάσεις των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ²⁴⁵, πλέον 101 και 102 ΣΛΕΕ.

Στο πλαίσιο, πάντως, του ζητήματος του γενικότερου συντονισμού της εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού από τις δημόσιες αρχές και της άσκησης

προς αποζημίωση στους παραβάτες, ερμηνεία που όμως δεν υποστηρίζεται απόλυτα από τη διατύπωση του δικαστηρίου.

241. Σε αυτό το πνεύμα βλ. και AECJ COMMENTS ό.π. υπ. αρ. 26, σελ. 6 επ., παρ. 18. Ότι το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να παρουσιάζει δυσκολίες εφαρμογής στις έννομες τάξεις που απαγορεύουν το ύψος της επιδικασθείσας αποζημίωσης κατά του εναγόμενου να υπερβαίνει το πραγματικό ύψος της ζημίας που προκάλεσε, βλ. και ΤΡΟΥΛΗ, Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 954.

242. Βλ. ενδεικτικά JOINT COMMENTS OF THE ABA, ό.π. υπ. αρ. 41, σελ. 40 όπου αμφισβητήθηκε η χρησιμότητα της λύσης αυτής στις περιπτώσεις διευθέτησης των σχετικών διαφορών με συμβιβασμό. Βλ. και JOINT WORKING PARTY Response, ό.π. υπ. αρ. 185, παρ. 44 σελ. 10, DREXL ET AL, Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57 σελ. 17, παρ. 2.9, Stellungnahme der BUNDESRECHTSANWALTSKAMMER zum Weissbuch Schadensersatzklagen wegen Verletzung des EG-Wettbewerbsrechts, BRAK-Stellungnahme- Nr. 24/2008, σελ. 7, παρ. 2.9, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα < http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/white_paper_comments/brak_de.pdf>, AECJ COMMENTS ό.π. υπ. αρ. 26, σελ. 6 επ., παρ. 18, AUGUSTIN/HABERMAN, Calculating damages, ό.π. υπ. αρ. 66, σελ. 15.

243. Βλ. BULST, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 88.

244. Βλ. ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 954.

245. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 293.

αγωγών από ιδιώτες (αν και όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω δεν γίνεται σχετική αναφορά ούτε στην Πράσινη ούτε στη Λευκή Βίβλο) καλό θα ήταν να προβλεφθεί υποχρέωση του ενάγοντος να κοινοποιεί την αγωγή στην εθνική αρχή ανταγωνισμού, η οποία, αφού θα έχει ενημερωθεί, θα μπορεί να επιλέξει είτε να συμμετάσχει ως *amicus curiae* εκφράζοντας τη γνώμη της για την ύπαρξη ή όχι παράβασης εκ μέρους του εναγομένου, είτε να απόσχει από οποιαδήποτε συμμετοχή²⁴⁶.

Επίσης σημαντικότερη παράμετρος σχετικά με τον συντονισμό της εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού από τις δημόσιες αρχές και της άσκησης αγωγών από ιδιώτες είναι η δυνατότητα των εναγόντων να αποκτήσουν πρόσβαση στα στοιχεία του φακέλου της έρευνας της εθνικής αρχής ανταγωνισμού. Η Επιτροπή δεν προχώρησε σε πρόταση σχετικά με το ζήτημα αυτό, προτιμώντας ίσως να αφήσει τη ρύθμισή του στις εθνικές διατάξεις για την πρόσβαση στο φάκελο των εκάστοτε αρχών ανταγωνισμού²⁴⁷. Χρήσιμες θα ήταν, ωστόσο, οι παρακάτω παρατηρήσεις. Όσον αφορά τη δυνατότητα αυτή για το χρονικό διάστημα που διαρκούν οι έρευνες της αρχής, ορθότερο φαίνεται να μην είναι δυνατή η πρόσβαση²⁴⁸. Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας και με την κοινοποίηση της εισήγησης (είτε θετικής, είτε αρνητικής) ο καταγγέλλων θα έχει πιθανότατα ούτως ή άλλως πρόσβαση στα μη απόρρητα στοιχεία του φακέλου της αρχής²⁴⁹. Ακόμα, ωστόσο, και ένας τρίτος, θα μπορεί μετά το τέλος της έρευνας κατά κανόνα να αποκτήσει πρόσβαση στα στοιχεία αυτά εφόσον αποδεικνύει έννομο συμφέρον²⁵⁰. Εφόσον, πάντως, στην πράξη υπάρξει κατάχρηση της δυνατότητας αυτής και προς αποφυγή της σημαντικής επιβάρυνσης της εθνικής αρχής ανταγωνισμού (η οποία, ενδεικτικά, θα επιβαρυνθεί και με το έργο διαχωρισμού των απορρήτων και της διαφύλαξης αυτών

---

246. Βλ. σχετική πρόταση της γράφουσας στο πλαίσιο σχολιασμού της Πράσινης Βίβλου, ΤΡΟΥΛΗ, Η Πράσινη Βίβλος, δ.π. υπ. αρ. 6, σελ. 955. Η ρύθμιση αυτή προβλέπεται ήδη στο γερμανικό νόμο προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού, βλ. παρ. 90 GWB. Βλ. σχετικά και KEY WISSENBACH, Schadensersatzklagen gegen Kartellmitglieder - Offene Fragen nach der 7. Novellierung des GWB, Beiträge zum Transnationalen Wirtschaftsrecht 2006, Heft 60, 1, 11, διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα <www.wirtschaftsrecht.uni-halle.de>.

247. Όσον αφορά δε την πρόσβαση στον δικό της φάκελο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εφαρμόζει τις διατάξεις του Κανονισμού 1049/2001 που προβλέπει εξαιρετικά γενναιόδωρη πρόσβαση, με την εξαίρεση κυρίως των άρθρων 4(2) και 4(3) για την προστασία επιχειρηματικών μυστικών και εσωτερικών της εγγράφων.

248. Έτσι και στην Ελλάδα το άρθρο 19 παρ. 4 (για τους καταγγελλόμενους), παρ. 5 (εξ αντιδιαστολής, για τους καταγγέλλοντες) και παρ. 6 (για τους τρίτους) του εν ισχύ Κανονισμού Λειτουργίας της ΕΑ (ΦΕΚ Β' 1890/29.12.2006), διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα της ΕΑ: <http://www.epant.gr/img/x2/categories/ctg245_3_1193313334.pdf>.

249. Έτσι στην Ελλάδα, βλ. άρθρο 19 παρ. 5 του Κανονισμού Λειτουργίας της ΕΑ, ό.α. υπ. αρ. 246.

250. Για τη στάθμιση του έλληνα νομοθέτη στο θέμα αυτό, βλ. Κανονισμό Λειτουργίας της ΕΑ άρθρο 19 παρ. 6, Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (ν. 2690/1999, ΦΕΚ Α' 45/9.3.1999), άρθρο 5.

κατά τη διαδικασία πρόσβασης του ενάγοντα στα έγγραφα του φακέλου) χρήσιμη θα ήταν η πρόβλεψη πρόσβασης έναντι σημαντικού παραβόλου, ώστε να διασφαλίζεται η προσπάθεια του ενάγοντα να αποκτήσει τα εν λόγω έγγραφα κατά πρώτον απευθείας από το μέρος που τα κατέχει.

Σχετικά με τις αυτόνομες αγωγές καλό είναι, τέλος, να διευκρινιστεί το αυτόνομο, ότι δηλαδή η επιτυχία (ή και η αποτυχία) μιας αγωγής αποζημίωσης δεν αποκλείει τη μεταγενέστερη δίωξη της παραβίασης από τις αρχές²⁵¹. Σύμφωνα, ωστόσο, με πρόταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου «*προκειμένου να ενθαρρυνθούν οι επιχειρήσεις να αποζημιώνουν τα θύματα των παράνομων ενεργειών τους όσο το δυνατόν πιο γρήγορα και αποτελεσματικά, οι αρχές ανταγωνισμού θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την καταβληθείσα ή καταβλητέα αποζημίωση κατά τον καθορισμό των προστίμων που επιβάλλονται στην επιχείρηση*» χωρίς βεβαίως να αλλοιώνεται ο αποτρεπτικός χαρακτήρας των προστίμων²⁵². Στην πράξη, και εφόσον η απόφαση της αρχής είναι μεταγενέστερη της απόφασης του δικαστηρίου ή του συμβιβασμού προς αποζημίωση του ζημιωθέντα, η αποκατάσταση της ζημίας στην οποία προέβη ο παραβάτης μπορεί να λειτουργήσει ως ελαφρυντική περίπτωση ενώπιον της αρχής, κατά τον υπολογισμό του προστίμου του.

3. Τελικές παρατηρήσεις - Ο δρόμος μπροστά

Η Λευκή Βίβλος επιβεβαιώνει με κάθε τρόπο την πρόθεση της Επιτροπής να προβεί σε νομοθετική πρωτοβουλία σχετικά με την υιοθέτηση μέτρων για τη διευκόλυνση των αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας. Παίρνοντας ως δεδομένο ότι τα κράτη - μέλη δεν είναι σε θέση να πετύχουν μόνα τους την υιοθέτηση των παραπάνω μέτρων²⁵³, θεωρεί ότι η ανάληψη σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι μάλλον απαραίτητη²⁵⁴. Όσον αφορά δε, το είδος της δράσης, η Επιτροπή προκρίνει ένα νομοθετικό κείμενο το, οποίο, σύμφωνα με τις διακηρύξεις της, θα ξεκαθαρίσει τα δικαιώματα των θυμάτων των παραβάσεων της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, θα εξασφαλίσει ένα ελάχιστο επίπεδο προστασίας στα θύματα αυτά, θα αποτελέσει εργαλείο ευαισθητοποίησης του κοινού, θα έχει αποτρεπτική λειτουργία και θα βοηθήσει στην επίτευξη ενός European level playing field²⁵⁵. Επιπλέον, το νομοθέτημα αυτό θα καταστήσει

251. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 11.

252. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 11.

253. Ενώ ακόμα και αν τα κράτη - μέλη έπαιρναν σχετικές πρωτοβουλίες, θα προέκυπταν ζητήματα συντονισμού αν δεν υπάρχει εναρμόνιση των εν λόγω λύσεων, βλ. και ΜΑΣΤΡΟΜΑΝΩΛΗ, Μέσα αποκατάστασης στρεβλώσεων, ό.π. υπ. αρ. 20, σελ. 114 επ.

254. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 318.

255. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 320.

δυνατή, σύμφωνα πάντα με την άποψη της Επιτροπής, τη συμπλήρωση ή αντικατάσταση σχετικών ρυθμίσεων στα εθνικά δίκαια, η οποία δεν μπορεί να επιτευχθεί από ένα μη δεσμευτικό κείμενο και θα συντείνει στην ασφάλεια δικαίου²⁵⁶.

Με τις δηλώσεις αυτές η Επιτροπή εκφράζει εν ολίγης την πρόθεσή της για την κατάρτιση πρότασης σχεδίου Οδηγίας²⁵⁷ το οποίο θα περιλαμβάνει ρυθμίσεις ελάχιστης εναρμόνισης²⁵⁸ για τα παραπάνω ζητήματα με την εξαίρεση ίσως των «καθαρά» διαδικαστικών ζητημάτων όπως του θέματος των δικηγορικών και δικαστικών εξόδων και της χρηματοδότησης των αγωγών²⁵⁹, καθώς και του τρόπου υπολογισμού της ζημίας, ζήτημα για το οποίο υπάρχει πρόθεση έκδοσης μη δεσμευτικών κατευθυντήριων γραμμών.

Στο σχέδιο Οδηγίας η Επιτροπή θα πρέπει, πάντως, να λάβει υπόψη της τις θέσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο προσέφερε μάλλον μερική μόνο κάλυψη στις επιλογές της Λευκής Βίβλου. Πραγματικά, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, παρά τη γενική δήλωση ότι επικροτεί τη Λευκή Βίβλο, διατήρησε, ως φαίνεται, κάποιες επιφυλάξεις σχετικά με την προοπτική της ανάληψης δεσμευτικής - νομοθετικής πρωτοβουλίας της Επιτροπής: πρώτον, της υπενθύμισε ότι πρέπει να καθορίσει νομική βάση για σχετική προτιθέμενη ενέργεια²⁶⁰, δεύτερον ότι πρέπει να λάβει υπ' όψη της τις αρχές της επικουρικότητας και αναλογικότητας²⁶¹, τρίτον υποστήριξε ότι η λήψη μέτρων σχετικά με μηχανισμούς συλλογικής προσφυγής σε ευρωπαϊκό επίπεδο πρέπει ενδεχομένως να γίνει σε ένα γενικότερο πλαίσιο (δηλαδή όχι μόνο στο πλαίσιο νομοθεσίας του ανταγωνισμού), ώστε να μην κατακερματίζονται τα εθνικά δικονομικά δίκαια²⁶².

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τις προτάσεις της Λευκής Βίβλου για τις συλλογικές αγωγές για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, το Κοινοβούλιο τις συνέδεσε με τις προσπάθειες της Γενικής Διεύθυνσης Υγείας και

---

256. Βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 321. Βλ. και διάκριση των τομέων που δύνανται να ρυθμιστούν με μη δεσμευτικά κείμενα, κατευθυντήριες γραμμές κτλ. (υπολογισμός ζημίας, δικαστικά και δικηγορικά κόστη) και αυτών που χρειάζονται νομοθετική παρέμβαση (όλα τα άλλα), ό.π. παρ. 322.

257. Πρβλ. πάντως και KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 86, οποίος θεωρεί ότι ζητήματα όπως οι συλλογικές αξιώσεις και η πρόσβαση σε αποδείξεις μπορούν να ρυθμιστούν μέσω οδηγίας, ενώ για ζητήματα όπως το δικαίωμα άσκησης αξίωσης του έμμεσου αγοραστή, την ένσταση μετακύλισης και ίσως την προϋπόθεση της υπαιτιότητας πιθανότερη είναι η έκδοση κανονισμού.

258. Δηλαδή φυσικά τα κράτη - μέλη θα μπορούν να προβούν στην υιοθέτηση περαιτέρω μέτρων για τη διευκόλυνση των εν λόγω αγωγών, βλ. Έγγραφο Εργασίας, ό.π. υπ. αρ. 2, παρ. 316.

259. Βλ. και KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 86.

260. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, εισαγωγική παρατήρηση I.

261. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 2.

262. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 3 επ.

Καταναλωτών της Επιτροπής για τους μηχανισμούς προστασίας των καταναλωτών, προκειμένου να υπάρξει μια «ολοκληρωμένη προσέγγιση» και να αποφευχθεί ο «περιττός κατακερματισμός των εθνικών δικονομικών δικαίων»²⁶³. Ταυτόχρονα, το Κοινοβούλιο εξέφρασε την ανάγκη για λύσεις που να επιτυγχάνουν έναν «άπαξ δια παντός» διακανονισμό για τους εναγόμενους «προκειμένου να περιοριστεί η αβεβαιότητα και οι ενδεχόμενες υπερβολικές οικονομικές επιπτώσεις για τους εργαζόμενους, τους προμηθευτές [...] και άλλα αθώα μέρη»²⁶⁴. Ζήτησε, μάλιστα, να εξεταστεί το ενδεχόμενο θέσπισης διαδικασίας εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών για συλλογικές αξιώσεις «η οποία μπορεί είτε να ενεργοποιείται από τους αντιδίκους πριν από την άσκηση νόμιμης προσφυγής είτε να διατάσσεται από το δικαστήριο ενώπιον του οποίου ασκείται η προσφυγή»²⁶⁵ και κάλεσε «την Επιτροπή να αναζητήσει τρόπους για την επίτευξη μεγαλύτερης βεβαιότητας, μεταξύ άλλων αξιολογώντας κατά πόσον θα πρέπει κανονικά να αναμένεται από οιοσδήποτε μεταγενέστερους ενάγοντες να επωφελοούνται από το αποτέλεσμα της συλλογικής διευθέτησης και μόνον από αυτό»²⁶⁶.

Όσον αφορά δε την παρατήρηση του Κοινοβουλίου ότι η Επιτροπή δεν έχει ουσιαστικά καθορίσει τη νομική βάση των προτεινόμενων μέτρων και παρεμβάσεων στις εθνικές νομοθεσίες για την εξωσυμβατική αποζημίωση και στο εθνικό δικονομικό δίκαιο²⁶⁷, σημειώνεται ότι σχετική κριτική, και μάλιστα έντονη, είχε ασκηθεί για το ζήτημα αυτό ήδη στο πλαίσιο της Πράσινης Βίβλου. Παρά την κριτική αυτή, η Επιτροπή παρέλειψε και πάλι να δεσμευθεί εκ των προτέρων ως προς τη νομική βάση της Οδηγίας που προτίθεται να προτείνει²⁶⁸. Ωστόσο, κατέβαλε στη Λευκή Βίβλο σημαντική προσπάθεια καταγραφής του κοινοτικού κεκτημένου, με συνέπεια να μπορεί πλέον να επιχειρηματολογεί πειστικότερα για

263. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 5.

264. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 7.

265. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 7 όπου το Κοινοβούλιο αναφέρει περαιτέρω «[...] ότι η εν λόγω διαδικασία επίλυσης διαφορών θα πρέπει να έχει ως στόχο την εξωδικαστική επίλυση της διαφοράς, υπό τον όρο να επιζητηθεί η δικαστική επικύρωση της συμφωνίας διακανονισμού η οποία θα μπορεί να κηρύσσεται δεσμευτική για όλα τα θύματα που έχουν συμμετάσχει στη διαδικασία επίλυσης της διαφοράς; [...] ότι η διαδικασία αυτή δεν πρέπει να επιφέρει υπερβολική επιμήκυνση της δικαστικής διαδικασίας, ούτε να προωθεί μια άδικη διευθέτηση των αξιώσεων».

266. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009, ό.π.

267. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26ης Μαρτίου 2009 ό.π. υπ. αρ. 14, παρ. 2.

268. Ότι νομική βάση για νομοθετική δράση της Επιτροπής αποτελεί είτε το άρθρο 83 (2) είτε το άρθρο 65(γ) της Συνθήκης με βάση πολιτικά κριτήρια καθώς το άρθρο 65γ προσφέρει καλύτερη νομική βάση αλλά δεν προβλέπει τη διαδικασία συναπόφασης του Κοινοβουλίου (το οποίο ωστόσο σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να κληθεί για την ψήφιση εξαιρέσεων του Κανονισμού 1049/2001), βλ. ASSIMAKIS P. KOMNINOS, A first appraisal, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 92. Βλ. και ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, Αστική ευθύνη, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 135 επ. Πρβλ. και BULST, Of Arms and Armour, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 94.

την ανάγκη παρέμβασής της με βάση το κεκτημένο αυτό²⁶⁹. Βεβαίως, ο χρόνος που τρέχει μέχρι την υποβολή του σχεδίου Οδηγίας, και κατά τον οποίο ο αριθμός των αξιώσεων αποζημίωσης με βάση τις υπάρχουσες εθνικές διατάξεις σε κάποια τουλάχιστον από τα κράτη - μέλη, αυξάνει δραματικά, ενδεχομένως να λειτουργήσει αρνητικά ως προς το επιχείρημα της ανάγκης παρέμβασης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τουλάχιστον όσον αφορά τα κράτη - μέλη αυτά. Από μια άλλη σκοπιά, ωστόσο, ο μεγάλος αριθμός των σχετικών αξιώσεων σε κάποια μόνο από τα κράτη - μέλη που έχουν ήδη εισάγει ρυθμίσεις προς διευκόλυνση των σχετικών αξιώσεων επιβεβαιώνει την ανάγκη ύπαρξης ενιαίας νομοθετικής παρέμβασης σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την αποφυγή «άγρας δικαιοδοσίας»²⁷⁰, ασυμμετρίας εφαρμογής των ευρωπαϊκών κανόνων ανταγωνισμού²⁷¹, και τελικά επικράτησης διαφορετικών συνθηκών ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών - μελών.

Σε κάθε περίπτωση, η επιτυχής θεσμοθέτηση ενός λειτουργικού αστικού συστήματος μπορεί να αλλάξει ριζικά τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται το κοινοτικό δίκαιο ανταγωνισμού²⁷². Επίσης, οι προτεινόμενες ρυθμίσεις, στο βαθμό που θα υιοθετηθούν, αν και θα επηρεάσουν καταρχάς μόνο τον ειδικότερο τομέα των αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, αναμένεται να επιδράσουν εμμέσως και στις γενικές διατάξεις των εθνικών δικαίων για τις αξιώσεις από αδικοπραξία²⁷³.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, οι εξελίξεις στα ζητήματα αυτά, τόσο από αυτούς που τίθενται υπέρ μιας νομοθετικής παρέμβασης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όσο και από αυτούς που είναι σκεπτικοί ως προς την εξέλιξη αυτή, αναμένονται με

---

269. Βλ. και KOMNINOS, *A first appraisal*, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 85, ο οποίος σημειώνει ορθά ότι η εκτεταμένη παρουσίαση του κοινοτικού κεκτημένου είναι εξαιρετικά χρήσιμη καθώς αφενός αποτελεί αυτοτελώς και υποχρεωτικά βάση ελάχιστης εναρμόνισης ακόμα και αν δεν ληφθούν νομοθετικά μέτρα σε κοινοτικό επίπεδο, και αφετέρου δημιουργεί ένα πολύ καλό επιχείρημα και σημείο εκκίνησης για την εισαγωγή σχετικής κοινοτικής νομοθεσίας.

270. Βλ. και ΜΑΣΤΡΟΜΑΝΩΛΗ, *Μέσα αποκατάστασης στρεβλώσεων του ανταγωνισμού* ό.π. υπ. αρ. 20, σελ. 116.

271. Βλ. και BULST, *Of Arms and Armour*, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 94.

272. Βλ. ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, *Αστική ευθύνη*, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 136. Ότι η Λευκή Βίβλος περιέχει «επαναστατικές» προτάσεις που θα οδηγήσουν σε ένα τελείως καινούριο σύστημα επιβολής της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας από ιδιώτες συμπληρωματικού του δημόσιου, βλ. ASSIMAKIS P. KOMNINOS, *A first appraisal*, ό.π. υπ. αρ. 8, σελ. 86.

273. Για την κριτική ότι η Επιτροπή επιχειρεί τη δημιουργία ενός κοινοτικού δικαίου των αδικοπραξιών «από την πίσω πόρτα», βλ. FRANCISCO MARCOS/ALBERT SANCHEZ GRAELLS, *Towards a European Tort Law?: Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules: Harmonizing Tort Law Through the Back Door?* *European Review of Private Law* 2008, 469 επ. (διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα του SSRN: < <http://ssrn.com/abstract=1028963>>. Βλ. και ΜΠΟΥΧΑΓΙΑΡ, *Αστική ευθύνη*, ό.π. υπ. αρ. 6, σελ. 136. Ότι η εναρμόνιση σε ειδικούς τομείς μπορεί να οδηγήσει και σε εναρμόνιση ενός ευρύτερου τομέα δικαίου, βλ. και BULST, *Of Arms and Armour*, ό.π. υπ. αρ. 19, σελ. 94.

ιδιαίτερο ενδιαφέρον²⁷⁴.

---

274. Υπέρ της εναρμόνισης μέσω οδηγίας βλ. ενδεικτικά THOMAS JAEGER, Gemeinschaftskompetenz “private enforcement”? Zur Zulässigkeit einer Harmonisierung der Zivilrechtsdurchsetzung des Wettbewerbsrechts, 129 Juristische Blätter 2007, 349, 368 επ. Ότι, αντίθετα, η Επιτροπή θα πρέπει να πείσει πέραν κάθε αμφιβολίας για την αναγκαιότητα ρυθμίσεων που θα οδηγήσουν σε κατακερματισμό των εθνικών γενικών κανόνων αποζημίωσης, βλ. ενδεικτικά DREXL ET AL.: Comments of the Max Planck Institute, ό.π. υπ. αρ. 57, σελ. 5.